
4. BIOLOGIJAS KOMANDU OLIMPIĀDE

Uzdevumu komplekts

9.–10. klašu grupa

AUTORI UN ORGANIZATORI:

Nauris Priķšāns, Markuss Gustavs Ķēniņš, Kristians Lelis,
Huberts Zimackis, Marta Uzkalne, Eliāna Meiere, Arnolds Pīrāgs,
Elza Strumpe, Līga Blumfelde, Kalvis Olivers Kālis, Evita Mārtinsonē

MŪS ATBALSTA:

Skolotāji Daina Mazmača, Anita Rozenblate un Jānis Zeimanis
Rīgas Valsts 1. ģimnāzija un Rīgas Valsts 3. ģimnāzija,

Blockvis

2025. GADA 13. DECEMBRIS

Preambula/noteikumi

Pirms sākat risināt uzdevumus, iepazīstieties ar turpmāko informāciju!

1. Komandas nosaukums ir jāuzraksta uz KATRAS LAPAS!

2. Pārliecieties, ka esat saņēmuši visus uzdevumus: # I, II, III, IV, V!

#	Nosaukums	Tēma
I	“Mežs”	Mežs
II	“Kas lācītim vēderā?”	Zobi un gremošana
III	“Sēnes, es apčur*** sēnes”	Sēnes
IV	“Kaķi miau miau miau miau miau”	Kaķi
V	“Atšifrē sugu”	Bioloģiskā daudzveidība

Laboratorijas darbam (# VI) nepieciešamās lietas saņemsit pēc teorētiskās daļas beigām.

Ja kaut kā trūkst, informējet organizatorus līdz plkst. 10.15!

3. Uzdevums “Atšifrē sugu” (# V) un laboratorijas darbs (# VI) ir identisks abām klašu grupām (9.-10. un 11.-12.).

4. Dienas plāns:

10:00–12:30 Teorētiskās daļas uzdevumi (# I, II, III, IV, V – Atšifrē sugu).

12:30–12:50 Atpūtas pauze.

12:50–13:50 HOP tests un laboratorijas darbs (uzdevums # VI).

5. Praktiskās daļas/HOP testa ietvaros (12:45–13:45) komandai ir jāsadalās:

Dalībnieku skaits komandā	# dalībnieku iet uz HOP testu	# dalībnieku paliek pildīt laboratorijas darbu
4	2	2
3	2	1
2	1	1

Jūs varat paši izvēlēties savā starpā kuri komandas biedri dosies HOP testu un kuri paliks klasē pildīt laboratorijas darbu.

Tēmas: Laboratorijas darbs būs par sūnām.
HOP tests būs par bioloģisko daudzveidību un bioloģiju vispārīgi.

Brīvprātīgie parādīs, kur jāiet uz HOP testu.

HOP tests 1. ģimnāzijā norisināsies Aulā (217. kab.). Aula atrodas foajē otrajā stāvā pa vidu trepju beigām. Bet 3. ģimnāzijā – bioloģijas kabinetos (402./403. kab.).

6. Drikstat pārkārtot telpu un izmantot tāfeli, bet olimpiādes beigās telpa jāatstāj tādā pašā stāvoklī, kādā to saņēmāt. Ja radāt bojājumus skolas inventāram, esat par to atbildīgi.

7. Lūdzam uzdevumu risināšanas laikā nepamest klasi. Ir atlauts apmeklēt labierīcības.

8. Jautājumu gadījumā varat vērsties pie brīvprātīgā, kurš atrodas jūsu gaitenī vai klasē.

I UZDEVUMS [56 P.]

MEŽS

Komandas nosaukums

Aptuveni pusi no Latvijas teritorijas sedz meži. Tie ne tikai kalpo kā mājas visdažādākajām bezmugurkaulnieku, abinieku, rāpuļu, putnu un zīdītāju sugām, bet arī ir nozīmīgi cilvēku dzīvē, sniedzot gan vērtīgus dabas resursus, gan nodrošinot iespējas atpūsties un pavadīt brīvo laiku. Tieši tādēļ šajā uzdevumā nedaudz tuvāk apskatīsim mežus un to iemītniekus.

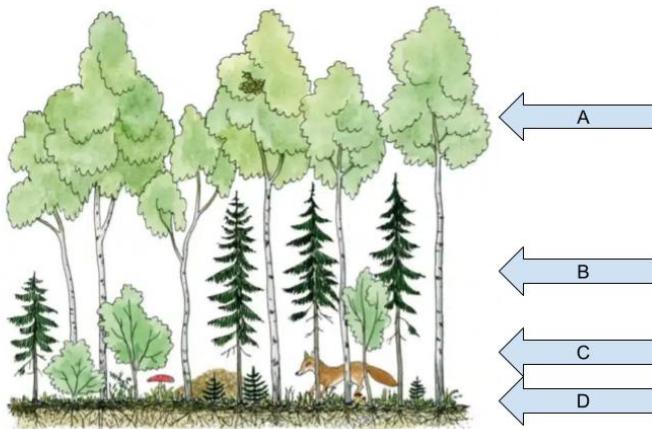
1. Vispārīgs skats uz mežu [14 p.]

Pirms ķeramies klāt sarežģītākām lietām, vispirms noskaidrosim, vai zini, kādēļ meži ir tik vērtīgi!

1.1. jaut. [3 p.] Kādas ir meža funkcijas? Nosauc vismaz trīs!

Mežiem raksturīgi augi dažādos augstumos, ko var aptuveni iedalīt četros stāvos.

1.2. jaut. [4 p.] Papildini tabulu ar attēlā 1. norādītajiem meža stāvu nosaukumiem un konkrētu sugu piemēriem!

1. attēls. Meža stāvi

Meža stāvs	Stāva nosaukums	Piemērs
A		
B		
C		
D		

Svarīgi ir ņemt vērā, ka ne visi meži ir vienādi. Lai gan daļa Latvijas mežu ir ar augstu bioloģisko daudzveidību, daļa mežu tiek izmantoti koksnes audzēšanai, kur lielākoties tiek stādīti tikai vienasugas koki, veidojot monokultūras.

1.3. jaut. [4 p.] Nosauc četras pazīmes, kas raksturīgas bioloģiski vērtīgam mežam!

Lai pasargātu ekosistēmas, Latvijā ir izveidotas 683 īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, kuru statuss ir apstiprināts ar likumu vai Ministru kabineta noteikumiem.

1.4. jaut. [3 p.] Nosauc trīs Latvijā īpaši aizsargājamas dabas teritorijas!

2. Neapēd manu Ziemassvētku eglīti! [27 p.]

Lai gan bieži ziņās var dzirdēt par to, cik eglu astoņzobu mizgrauži ir kaitīgi un ka pret tiem ir jācīnās, tie patiesībā ir pavisam parasta un dabiska Latvijas eglu mežu sastāvdaļa. Šajā uzdevuma sadaļā aplūkosim, kā eglu astoņzobu mizgrauzis var ietekmēt mežu, taču vispirms nedaudz tuvāk iepazīsimies ar pašu mizgrauzi!

2.1. jaut. [3 p.] Kādam tipam, klasei un kārtai pieder eglu astoņzobu mizgrauzis?

2.2. jaut. [2 p.] Kādi mutes orgāni ir mizgrauzim? Nosauc vēl vienu sugu, kam ir tāda paša tipa mutes orgāni!

2.3. jaut. [5 p.] Papildini teikumu ar atbilstošo terminu!

[] dzīvo zem mizas un barojas ar koka audiem, pārāk liels skaits var izraisīt koka nāvi. Mizgrauži pārziemo [] stadijā. [] tiek dētas mātiņu veidotos tuneļos. [] veido galvenos tuneļus zem koku mizas, no kuriem atzarojas kāpuru sānu tuneļi. Kopumā eglu astoņzobu mizgrauzis attīstās ar [].

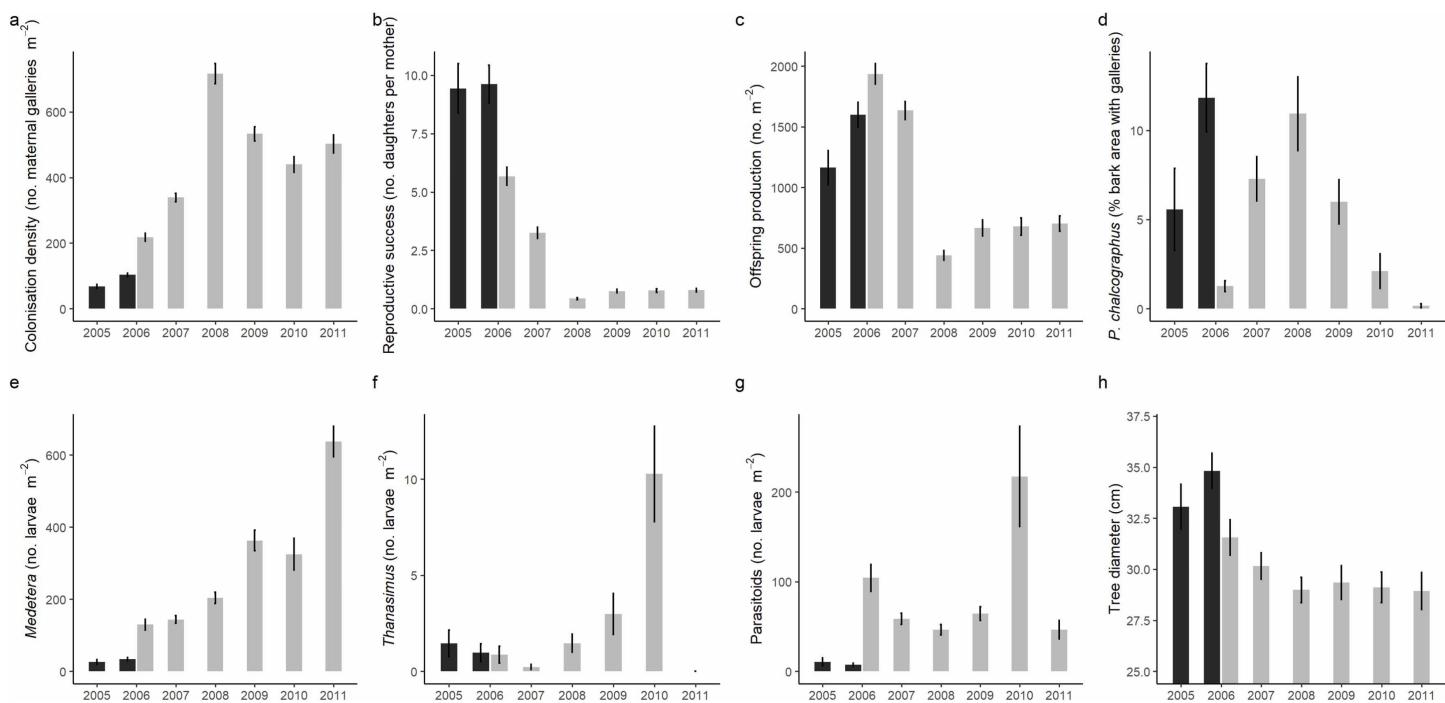
Labi, eglu astoņzobu mizgrauzi esam nedaudz apskatījuši, tagad ļeramies klāt mežiem!

2005. gada janvārī Baltijas jūru skāra īpaši stipra vētra, pēc kurās vietām tika novērots straujš eglu astoņzobu mizgraužu (*Ips typographus*) populācijas pieaugums un izplatīšanās. 2025. gadā tika publicēts pētījums, kur tika apskatīts, kā nākamajos septiņos gados pēc vētras mainījās eglu astoņzobu mizgrauža spēja vairoties un kolonizēt kokus.

Pētījums tika veikts Zviedrijas dienvidos, kur pēc vētras tika izvēlēti deviņi klajumi ar vētrā nogāztiem kokiem, kas pēc vētras netika savākti. Šajā mežā dominējošās koku sugas ir parastā egle (*Picea abies*) un parastā priede (*Pinus sylvestris*). Nākamos septiņus gadus (2005-2011) katru rudenī gan no dzīvajiem, gan mirušajiem

kokiem tika paņemti mizas paraugi, kuros tika mērīts kolonizācijas blīvums (izteikts kā mātīšu tuneļu blīvums) un reproduktīvais iznākums (sievīšie pēcnācēji uz vienu mātīti). Tika mērīti arī konkurentu (eglu sešzobu mizgrauža (*Pityogenes chalcographus*)) un ienaidnieku blīvumi. No ienaidniekiem visizplatītākie bija parazīti, kā arī *Medetera* un *Thanasimus* ģints kukaini, kuru kāpuri barojas ar eglu astoņzobu mizgraužu kāpuriem.

Attēlā 2. redzami pētījuma rezultāti.

2. attēls. Ikgadējas vidējās vērtības eglu astoņzobu mizgraužu kolonizētajiem kokiem deviņos vētras veidotos klajumos. (a) *Ips typographus* kolonizēšanas blīvums (mātīšu tuneļu skaits/ m^2), (b) *I. typographus* reproduktīvais iznākums (sievīšo pēcnācēju skaits uz mātīti), (c) *I. typographus* pēcnācēju daudzums (skaits/ m^2), (d) procenti no mizas, kas klāti ar *Pityogenes chalcographus* tuneļu sistēmām, (e) *Medetera* kāpuru blīvums (kāpuru skaits/ m^2), (f) *Thanasimus* kāpuru blīvums (kāpuru skaits/ m^2), (g) parazītu kāpuru blīvums (kāpuru skaits/ m^2), (h) kolonizētā koka vidējais diametrs 1,3 m augstumā (cm). Melnie stabiņi atbilst vētrā nogāztajiem kokiem, pelēkie — stāvošajiem kokiem.

Vēl arī tika veikta datu statistiskā analīze, rezultāti redzami attēlā 3., lai noskaidrotu, kā dažādi parametri viens otru ietekmē.

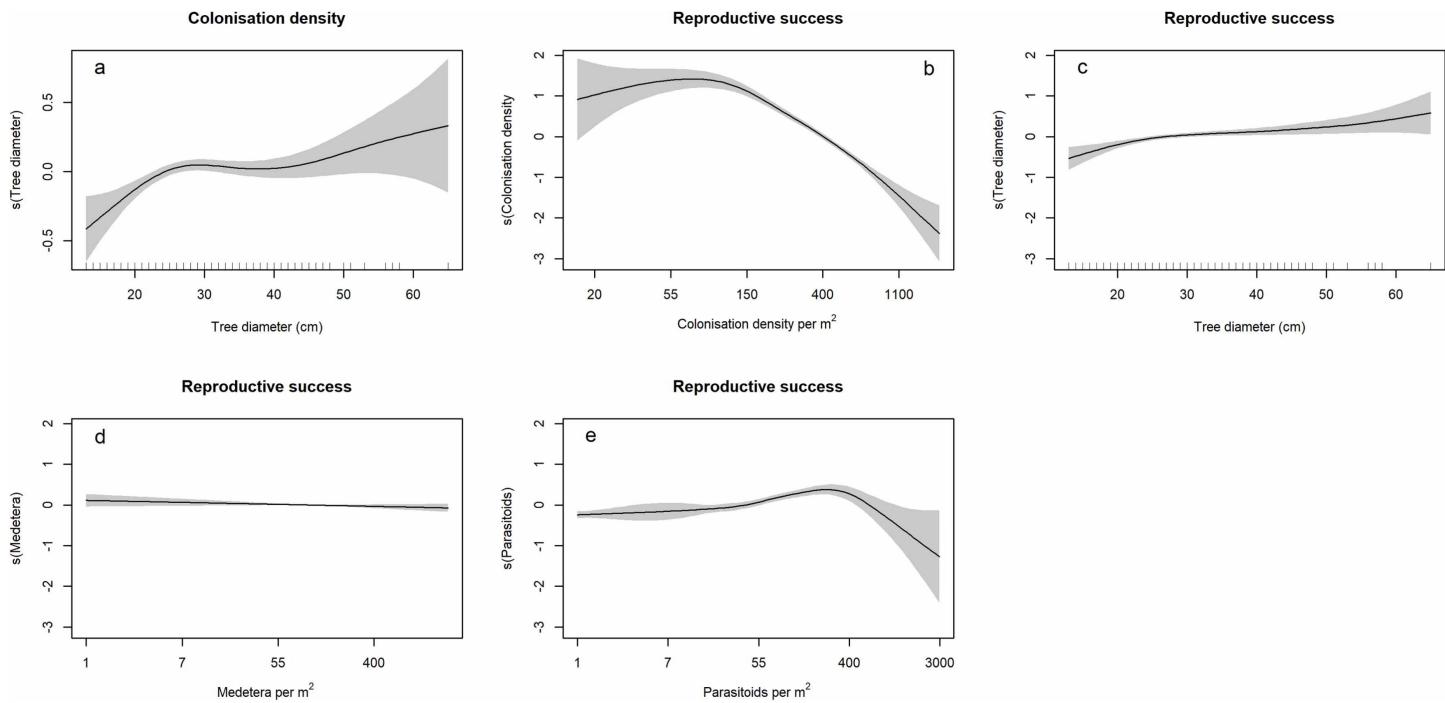
2.4. jaut. [2 p.] Apskati grafikus un novērtē, vai apgalvojumi ir patiesi (P) vai aplami (A)!

- (1.) Kolonizācijas blīvums bija lielāks vētrā nogāztos kokos, nekā stāvošos kokos.
- (2.) Vētrā nogāztie koki bija resnāki par stāvošajiem kokiem, ko kolonizēja *I. typographus*.
- (3.) Reproduktīvais iznākums bija lielāks vētrā nogāztos kokos.
- (4.) Vislielākais parazītu blīvums tika novērots 2006. gadā.

P	A
☐	☐

2.5. jaut. [1 p.] Pie kāda parazītu daudzuma uz vienu m^2 tie sāk negatīvi ietekmēt mizgraužu vairošanos?

2.6. jaut. [2 p.] Kādēļ kolonizācijas blīvums nenogāztiem kokiem bija zemāks pāris gadus pēc vētras, bet pēc tam pieauga?

3. attēls. Paredzētās sakarības starp (a) *I. typographus* kolonizācijas blīvumu un koka diametru, reproduktīvo iznākumu un (b) kolonizācijas blīvumu, (c) koku diametru, (d) *Medetera* kūniņu blīvumu, (e) parazītu kūniņu blīvumu. Pievērs uzmanību, ka dažu asu skala ir logaritmiska. Paredzētais efekts ir centrēts ap 0, pelēkais reģions norāda 95% statistiskās ticamības intervālu.

2.7. jaut. [2 p.] Novērtē, vai apgalvojumi ir patiesi (P) vai aplami (A)!

- (1.) Mizgrauži labāk vairojas resnos kokos.
- (2.) Straujo mizgraužu populācijas pieaugumu izraisīja biotiskais faktors.
- (3.) Mizgrauzis vislabāk vairojas kokos, kas zaudējuši mizu.
- (4.) *Medetera* kāpuri ievērojami ietekmēja eglu astoņzobu mizgrauža vairošanās iznākumu.

P	A
☐	☐

2.8. jaut. [2 p.] Kas varēja izraisīt straujo eglu astoņzobu mizgraužu populācijas pieaugumu?

2.9. jaut. [3 p.] Vai būtu pamats uztraukties, ka vienā vētrā nogāzti koki varētu izraisīt mizgraužu populācijas pieaugumu, kas pilnībā izposta visus apkārtnē esošos kokus? Kādēļ?

2.10. jaut. [2 p.] Kāda darbība īsi pēc vētras varētu samazināt mizgraužu populācijas pieaugumu? Kādēļ?

2.11. jaut. [3 p.] Vai ir kāds veids, kā mizgrauzis varētu pozitīvi ietekmēt ekosistēmu? Apraksti situāciju!

3. Gribu pats savu mazo “mežiņu” [15 p.]

Ekosistēmas ir iespējams iedalīt divās grupās — dabiskās un mākslīgās. Lai gan mežu parasti uzskata par dabisku ekosistēmu, viss nav nemaz tik vienkārši. Mežsaimniecības vajadzībām stādīti un kohti meži drīzāk atbilstu mākslīgas ekosistēmas definīcijai, jo tie ir cilvēka radīti vai būtiski pārveidototi un nespētu pastāvēt bez cilvēka. Šajā uzdevuma sadaļā apskatīsim kādu daudz mazāku mākslīgu ekosistēmu, ko, neatkarīgi no tā, vai dzīvo privātmājā vai dzīvoklī, katrs var mājās izveidot. Šī ekosistēma ir terārijs! Terāriji var būt dažādi, taču tie parasti ir slēgti stikla trauki, kas satur augsns, augus un arī citus dzīvos organismus. Veidojot terāriju, ir svarīgi pievērst uzmanību katram veidošanas solim, jo galvenais mērķis ir izveidot ekosistēmu, kam nepieciešama tikai saules gaisma un kas pati spēj sevi uzturēt.

3.1. jaut. [3 p.] Kuri divi procesi ir vissvarīgākie, lai slēgts terārijs varētu eksistēt? Kādēļ?

- (A) fotosintēze (B) ūdens cikls (C) oglekļa cikls (D) slāpekļa cikls (E) fosfora cikls

3.2. jaut. [1 p.] Atzīmē, kurām divām organismu grupām jābūt terārijā, lai tas būtu ilgtspējīgs?

- (A) producenti (C) otrās pakāpes konsumenti
(B) pirmās pakāpes konsumenti (D) reducenti

3.3. jaut. [4 p.] Kādas ir šo organismu grupu funkcijas? Katrai grupai nosauc vienu sugu, kas varētu piederēt šai grupai!

3.4. jaut. [3 p.] Kura augu grupa būtu vispiemērotākā stādīšanai terārijā? Paskaidro kādēļ un nosauc vienu piemēru!

- (A) hidrofiti (B) higrofiti (C) mezofīti (D) kserofīti

3.5. jaut. [4 p.] Kas varētu apdraudēt terārija izdzīvošanu ilgtermiņā? Nosauc divus faktorus un piedāvā veidus, kā šīs problēmas risināt!

II UZDEVUMS [47 p.]

KAS LĀCĪTIM VĒDERĀ

Komandas nosaukums

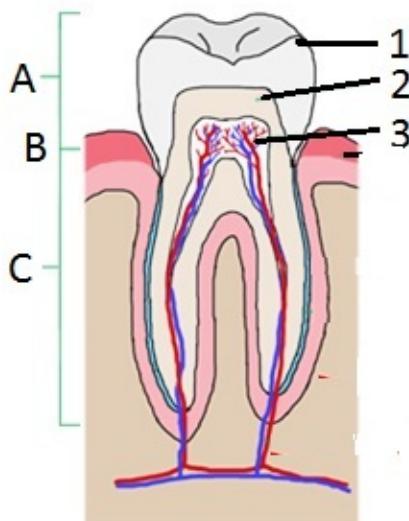
Dzīvnieku pasaule ir ļoti daudzveidīga — no maziem susuriem līdz milzīgiem valiem. Bet atšķiras ne tikai izmēri, bet arī barība, ar ko pārtiek. Citi dod priekšroku vēgāniskam dzīvesstilam, citi ir plēseji, un pat tad filtrēšana nav tas pats, kas kukaiņēšana vai gazeles plēšana. Lai pārtiktu ar noteiktu barību, dzīvnieki evolūcijas procesā pielāgojas. Šajā uzdevumā izpētīsim to.

1. Muti vaļā [18 p.]

Iejūties dzīvnieku zobārsta lomā! Šajā uzdevuma daļā izpētīsi, kā atšķiras zobi dzīvniekiem, kas pārtiek no dažādas barības. Zobu galvenās funkcijas ir nokost kumosu, to sasmalcināt un saberzt - svarīgas barības ieguves daļas -, tādēļ nav brīnums, ka tie ir pielāgojušies.

1.1. jaut. [6 p.] Apskatī 1. attēlu! Uzraksti norādīto struktūru nosaukumus!

- A -
- B -
- C -
- 1 -
- 2 -
- 3 -

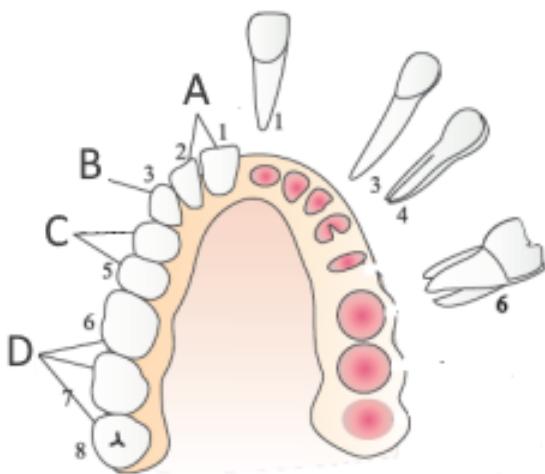

1. attēls. Zoba uzbūve.

Jautrs faktiņš! Emalja ir cietākie organisma audi.

1.2. jaut. [4 p.] Zīdītājiem raksturīgs heterodontisms. Tas nozīmē, ka zobi atšķiras ar formu, izmēru un funkciju. Apskatī 2. attēlu (tajā parādīta dentīcija - zobu novietojums)! Uzraksti norādīto zobu veidu nosaukumus!

- A -
- B -
- C -
- D -

2. attēls. Zobu veidi.

(a)

(b)

(c)

(d)

3. attēls. Dažādu dzīvnieku galvaskausi ar redzamiem zobiem.

1.3. jaut. [8 p.] Apskati 3. attēlus!

Katrs galvaskauss atbilst atšķirīgam barošanās veidam (gaļēdājs, visēdājs, augēdājs, kukaiņēdājs). Uzmanīgi aplūko katru galvaskausu, uzmanību pievēršot arī zobiem! Katram uzraksti, kuram barošanās veidam atbilst, kā arī īsi paskaidro, kādēļ tā domā!

(a)

--

(b)

[Empty box for answer (b)]

(c)

[Empty box for answer (c)]

(d)

[Empty box for answer (d)]

2. Sāpīgs, ne tik sāpīgs ķirzakas kodiens [7,5 p.]

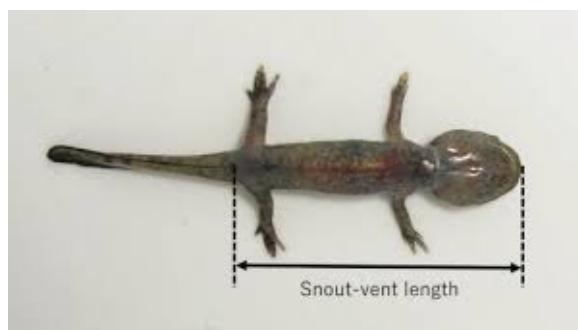
Mugurkaulniekiem var būt dažādi zobu piestiprinājuma tipi (skatīt 4. attēlu). Šajā uzdevuma daļā tiks apskatīta Lepidosauria - rāpuļu virskārta, kurā ir ķirzakas, čūskas un knābjgalvji. Zobu daudzveidība šajā taksonomiskajā grupā ir liela un atspoguļo pielāgojumus barībai.

4. attēls. Zobu piestiprinājuma veidi (DL - dentālā plātnē (epitēliaudi); SDL - kaula zobu dentālā plātnē; 1° - primārais zobs; 2° - sekundārais zobs). Tekodontiskam zobam ir sakne, tas ir pievienots ar periodontālo saiti. Pleirodants atrodas pret žokļa kaula lingvālo (vistuvāk mēleli esošo) malu. Akrodonts zobs ir saaudzis ar žokļa kaulu, nav saknes. Monofiodontisks zobs netiek mainīts, bet polifiodontisks - regulāri mainīts un saglabā(SDL).

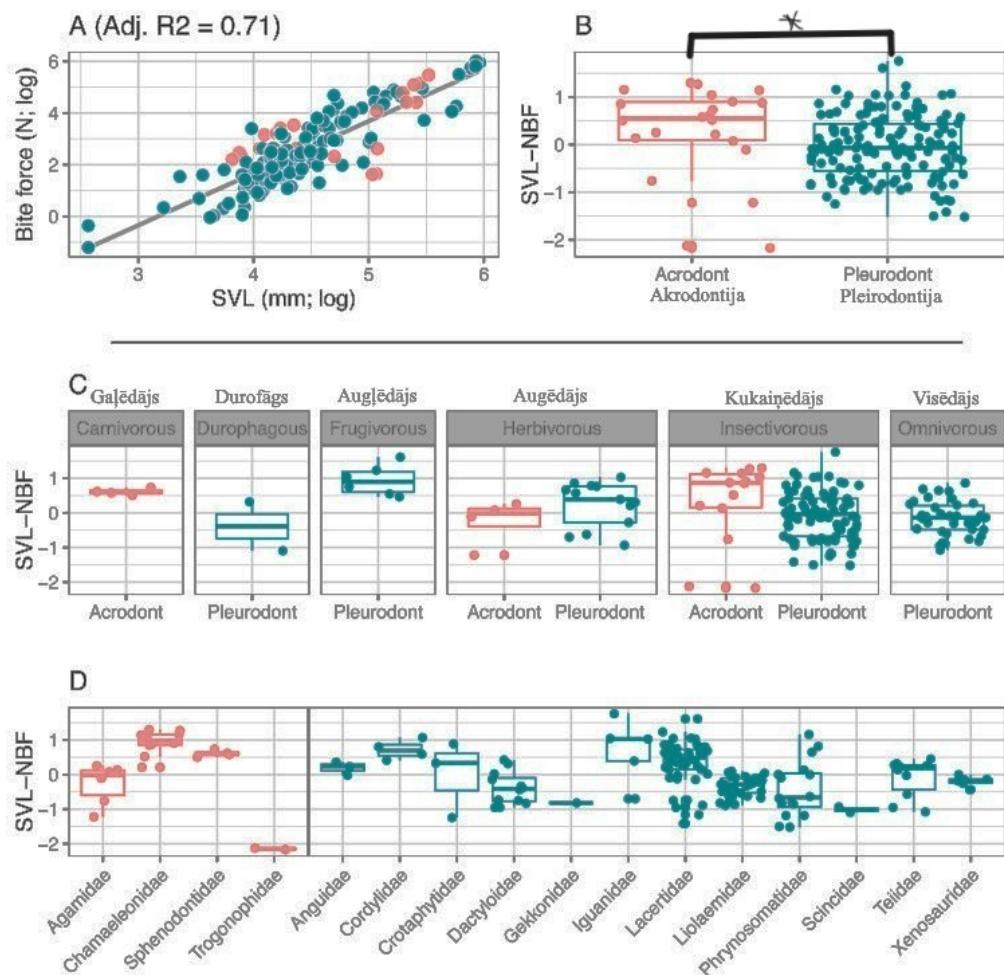
Kelsija M. Dženkinsa un Džeks O. Šavs kādā publikācijā pētīja zobu piestiprinājuma veidus un kodiena spēku dažādos taksonos. Pētījumā izmantotie parametri, kas būs uzdevumā, ir

- 1) SVL (snout-vent length) - rāpuļa garuma rādītājs, ko mēra no purna līdz kloākai (skatīt 5. attēlu);
- 2) BF - vidējais kodiena spēks.

5. attēls. Purna-kloākas garuma jeb SVL mērīšana.

Viņu hipotēze ir, ka akrodontija ir saistīta ar lielāku kodiena spēku (kas palīdz medījuma noķeršanā un turēšanā), salīdzinot ar pleirodontiju, relatīvi pret ķermenēa izmēru. Dati ir apkopoti 6. attēlā.

6. attēls. (A) Kodiena spēka atkarība no SVL. (B) Kodiena spēka normalizētās vērtības (SVL_NBF) akrodontijai un pleirodontijai. (C) SVL_NBF vērtības atkarībā no diētas (* durofāgs ēd organismus ar cietu eksoskeletu). (D) SVL_NBF vērtības dažādās dzimtās.

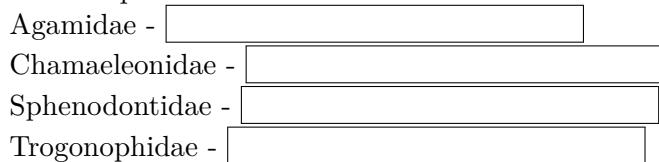
2.1. jaut. [1,5 p.] Attēla A daļā ir attēlota taisne. Uz x ass attēlots log(SVL) milimetros, uz y ass - log(BF) nūtonos. Izsaki taisnes vienādojumu kā $\log(BF) = a \cdot \log(SVL) + b$ vai $y = ax + b$, kur a un b ir taisnes koeficienti! Parādi gaitu!

Normalizētās vērtības SVL_NBF aprēķina, ievietojot taisnes vienādojumā SVL un iegūstot paredzēto kodiena spēka jeb BF vērtību. Tad to atņem no īstās BF vērtības, kas iegūta, veicot kodiena spēka mērījumus. Šādi kodiena spēks tiek attēlots, lai objektīvi salīdzinātu kodiena spēku starp rāpuļiem ar dažādu ķermenē izmēru. Lielāks SVL_NBF - lielāks relatīvais kodiena spēks.

2.2. jaut. [2 p.] Vai dati apstiprina pētnieku hipotēzi? Pamato!

P.S. Zvagnīte zinātniskos grafikos apzīmē statistiski būtiskas atšķirības. Statistiski būtiskas atšķirības ir pie $p < 0,05$ (kur p ir statistiskā testā aprēķināta varbūtība iegūt šādu rezultātu nejauši).

2.3. jaut. [4 p.] Izmantojot 6. attēla C un D daļu, uzraksti, kāda diēta ir lielākajai daļai šo dzimtu pārstāvjiem, kas tika pētīti!

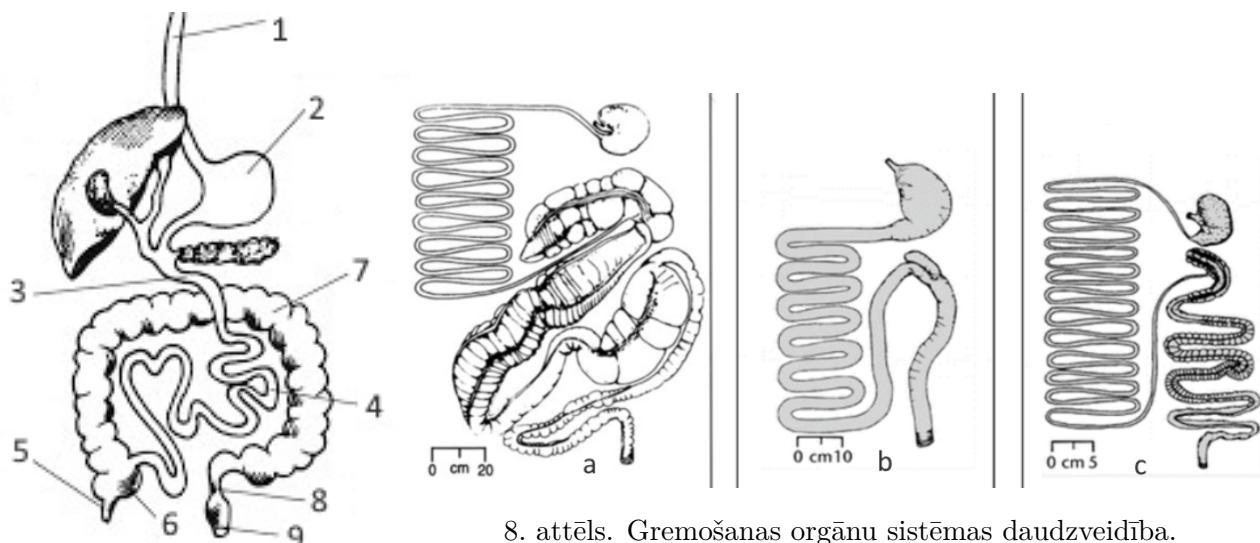

3. Caurule dažādos izmēros [20 p.]

Pēc barības mehāniskās apstrādes mutē, notiek tās ķīmiskā apstrāde un barības vielu uzsūkšana. Tas notiek pēc kumosa norīšanas, barībai virzoties pa caurulveida struktūru - kuņķa un zarnu traktu. Arī šajā posmā svarīgas ir adaptācijas.

3.1. jaut. [9 p.] Apskati 3. attēlu! Uzraksti atzīmēto struktūru nosaukumus!

1 -	____
2 -	____
3 -	____
4 -	____
5 -	____
6 -	____
7 -	____
8 -	____
9 -	____

8. attēls. Gremošanas orgānu sistēmas daudzveidība.

7. attēls. Gremošanas orgānu sistēmas uzbūve.

3.2. jaut. [9 p.] Apskati 8. attēlu! Katrs kuņķa un zarnu trakts atbilst atšķirīgam barošanās veidam (galēdājs, visēdājs, augēdājs). Uzmanīgi aplūko katru traktu! Katram uzraksti, kuram barošanās veidam atbilst, kā arī ūsi paskaidro, kādēļ tā domā! Uzraksti piemēru dzīvniekiem ar šādu barošanās veidu!

(a)

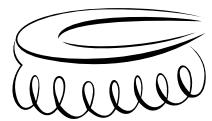
(b)

(c)

3.3. jaut. [2 p.] Putniem kuņģis ir sadalīts divās dalās - dziedzerkuņģī, kurā notiek ķīmiskā barības pārstrāde, un muskulkuņģī, kur barība tiek sasmalcināta un saberzta. Daži putni, lai veicinātu sasmalcināšanu muskulkuņģī, ēd akmeņus. Nonākot muskulkuņģī, tie tiek saukti par gastrolītiem. Kādas diētas apstrādē gastrolīti ir visnoderīgākie un kāpēc?

4. Bonusa jautājums [1,5 p.]

4.1. jaut. [1,5 p.] Izvēlies kādu dzīvnieku un apraksti tā pielāgojumu(s) barībai (vēlams, lai ir atšķirīgs no uzdevumā jau minētā)!

III UZDEVUMS [50 P.]

SĒNES, ES A***** SĒNES!

Komandas nosaukums

1. Sēņu pamatprincipi un daudzveidība [11 p.]

Sēņu valsts biologu starpā tiek parasti uzskatīta par mazsvarīgu, un gan vidusskolā, gan universitātē par to māca ļoti maz. Šajā uzdevumā atklāsi satriecošas sēņu sugas un struktūras, kā arī apstiprināsi to ekoloģisko nozīmi.

1.1. jaut. [6 p.] Zemāk dotajā tekstā par sēnēm ar k. apzīmēti trūkstoši vārdi. Atbilžu lodziņos ieraksti trūkstošos vārdus, kas atbilst katram skaitlim!

Parasti vārds "sēne" saistās ar gaileņu mērci vai nagu infekciju. Taču sēnes ir visapkārt un veido saikni ar visdažādākajiem organismiem. Sēnes ir heterotrofi, visbiežāk 1., proti, tās iegūst barības vielas no trūdošiem organismiem, izdalot gremošanas enzīmus vidē. Sēnes ir veidotas no vienas vai vairākām šūnām, kuras sedz no 2. veidots šūnapvalks. Daudzšūnu sēnes sastāv no cauruļveidīgiem pavedieniem jeb 3., kuras parasti atdala šķērssienas jeb septas. Sēnes var vairoties divos veidos. Bezdzimumvairošanās ceļā šūnas dalās mitotiski un veido pumpurus (vienšūnas sēnēm) vai 4., kas bieži tiek izplatītas tālu no mātes organisma. Alternatīvi šīs (4.) struktūras var veidoties, šūnām daloties 5., lai iegūtu ģenētiski atšķirīgus pēcnācējus. Pēc tam divas atšķirīgas gametas saplūst un veido 6., atjaunojot organisma diploiditāti.

(1.)

(4.)

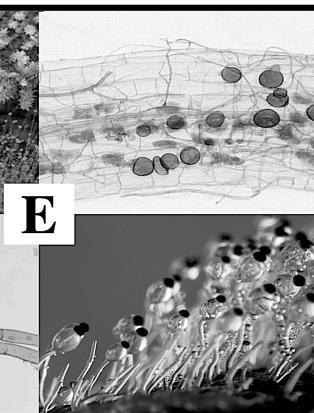
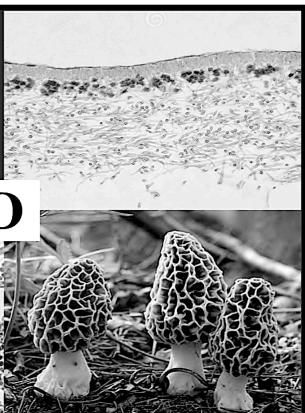
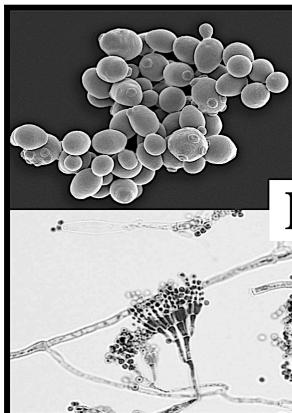
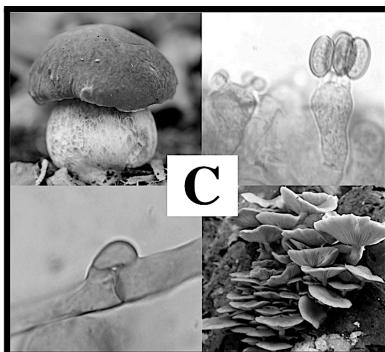
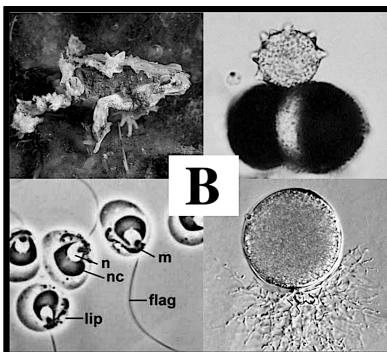
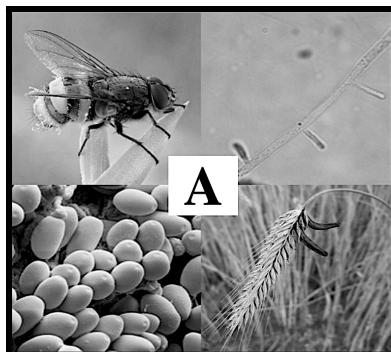
(2.)

(5.)

(3.)

(6.)

1.2. jaut. [5 p.] Izlasi sēņu taksonomisko grupu aprakstus un nosaki katrā 1. attēlā ilustrēto sēņu grupu! Katrai grupai atbilst tieši viena kolāža. Padoms: uzdevums ir samērā garš, pievērs uzmanību atlikušajam laikam!

1. attēls. Piecu sēņu taksonomisko grupu galvenās pazīmes.

Sēnu galveno taksonomisko grupu (no evolucionāri senākās līdz jaunākajai) apraksti:

Hitrīdījsēnes: senākā sēnu grupa ar kriptisku izskatu. Tām ir kustīga zoospora, un tās spēj augt uz dažādiem substrātiem: putekšņiem, celulozes, keratīna un hitīna. Ievērojama daļa ir mugurkaulnieku parazīti.

Zoopagomicētes: šīm sēnēm ir ‘nedraudzīgs’ dzīvesveids – tās ir gan vaskulāro augu, gan posmkāju parazīti un patogēni. Tām raksturīgas nekustīgas sporas un hifas bez septām.

Mukoromicētes: spēj veidot mikorizu ar augiem ar un bez vadaudiem, turklāt to hifām ir septas. Cilvēkiem labi pazīstamais maizes pelējums pieder šai grupai. Zinātniekiem interesē mukoromicēšu speja ražot biodegvielu.

Asku sēnes: izplatīti piemēri ir zilā siera pelējums, raugei, kērpji un murķeli jeb läčpurni. To hifām ir septas, un tās vairojas, veidojot askus – iegarenas struktūras, kas satur astoņas sporas.

Bazīdijsēnes: šajā grupā iedalāma lielākā daļa no ēdamajām sēnēm. To hifām ir septas, un zināms, ka tās ir spējīgas veidot plašu un attīstītu mikorizas tīklu ar kokiem. Tās vairojas ar bazīdijām – struktūrām, kuru galos veidojas četras sporas.

Taksonomiskā grupa	Attēla burts
Hitrīdījsēnes	
Zoopagomicētes	
Mukoromicētes	
Asku sēnes	
Bazīdijsēnes	

2. Sēnes — attiecību speciālistes [39 p.]

Sēnes veido visdažādākās attiecības ar citiem organismejiem, parasti augiem un dzīvniekiem. Taču, lai labāk izprastu turpmākos piemērus, nepieciešams vispirms saprast šo mijiedarbību pamatus.

2.1. jaut. [1 p.] Savieno dotos attiecību veidus, kas raksturīgi sēnēm, ar atbilstošo definīciju!

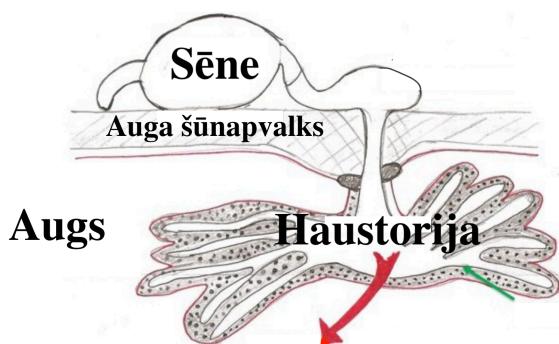
Parazītisms	Mijiedarbība, kas ir izdevīga abiem organismiem (+/+)
Mutuālisms	Mijiedarbība, kurā organisms ilgstoši gūst labumu, barojoties no cīta organisma audiem vai virsmas (+/-)
Plēsonība	Mijiedarbība, kurā viens organisms nogalina citu, lai iegūtu barību (+/-)

Sēnu attiecības ar augiem ir labi izzinātas, kā arī ekoloģiski, lauksaimnieciski nozīmīgas. Mikoriza ir mutuālistiska attiecība starp vairumu augu saknēm un sēni, kurā smalkās sēnu hifas palielina sakņu virsmas laukumu.

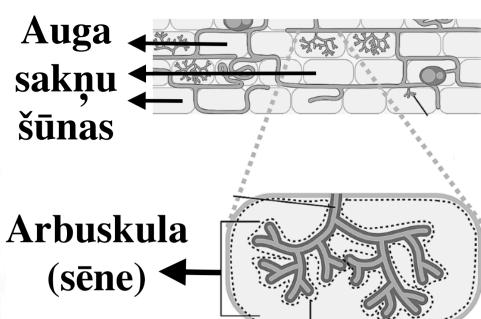
2.2. jaut. [1 p.] Kuru no šīm vielām sēne var iegūt labāk, ja veido attiecības ar augu? Apvelc pareizo burtu!

- (A) Ūdeni (B) Oglehidrātus (C) Fosforu (D) Kalciju

Tāpat arī izplatītas ir sēnes, kas parazitē uz augiem, piemēram, miltrasa. Šādas sēnes bieži veido specializētas struktūras – haustorijas. Attēlā 2. redzama shematska haustorijas uzbūve un attēlā 3. – arbuskulās uzbūve (arbuskulās veido lielākā daļa mikorizālo sēņu).

2. attēls. Shematska haustorijas uzbūve.

3. attēls. Shematska arbuskulās uzbūve.

2.3. jaut. [2 p.] Kāds strukturāls pielāgojums ir kopīgs haustorijai un arbuskulai? Kā tas ir noderīgs uzturvielu apmaiņai?

Manipulējošās sēnes

Aptuveni 1500 sēnu sugu ir entomopatogēnas (inficē kukaiņus), un daļa no tām ietekmē kukaiņu uzvedību. Slavenākā no tām – *Ophiocordyceps unilateralis* – ieguva savu popularitāti kā iedvesmas avots videospēlei un TV seriālam “Pēdējais no mums” (The Last of Us). Šīs sēnes sporas inficē skudru un pakāpeniski pārņem tās uzvedību. Inficēta skudra atrod vietu virs zemes, kur var iekosties auga lapā vai stumbrā. Neilgi pēc tam sēne pilnībā pārņem skudru, tai ejot bojā. Visbeidzot sēne izaug ārpus skudras un izdala miljoniem sporu.

2.4. jaut. [2 p.] Kāpēc sēnei varētu būt izdevīgi un neizdevīgi izmantot kukaiņus savā augšanas/vairošanās procesā? Mini vismaz vienu priekšrocību un vienu trūkumu!

2.5. jaut. [2 p.] Piedāvā skaidrojumu, kādēļ vairākas sēnu sugars liek kukaiņiem rāpties auga galotnes virzienā!

2.6. jaut. [2 p.] Mini un paskaidro kādu mehānismu, ar kura palīdzību (vispārīgi) sēne varētu manipulēt kukaiņu uzvedību!

2.7. jaut. [2 p.] Viena sēņu suga, kas inficē cikādes, izmaina šo kukaiņu seksuālo uzvedību. Vīrišķās cikādes veic rituālus, kas raksturīgi sievišķajām, turklāt tās mēģina vairoties ar abu dzimumu īpatņiem. Kā šāda ietekme uz uzvedību varētu būt izdevīga sēnei?

Agresīvās sēnes

Plēsonība evolucionējusi vairākas reizes dažādās sēņu grupās. Tās medī nelielus dzīvniekus augsnē, visbiežāk nematodes jeb veltņtārpus. Dažas sēņu sugas, piemēram, *Arthrobotrys oligospora* veido sarežģītus slazdus, kuros tiek notvertas nematodes (4.). Tomēr parasti šādi slazdi tiek veidoti tikai tad, kad nematodes ir netālu.

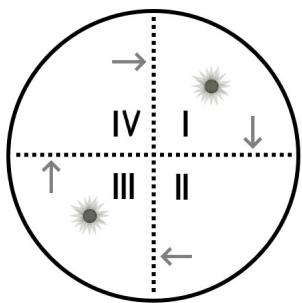

4. attēls. Cērme *A. oligospora* slazdā.

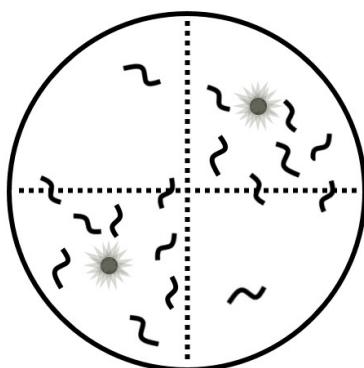
2.8. jaut. [2 p.] Kāpēc sēnei varetu būt izdevīgs plēsonīgs dzīvesveids?

2.9. jaut. [2 p.] Piedāvā skaidrojumu, kāpēc sēne neveido plēsonīgās struktūras nepārtraukti!

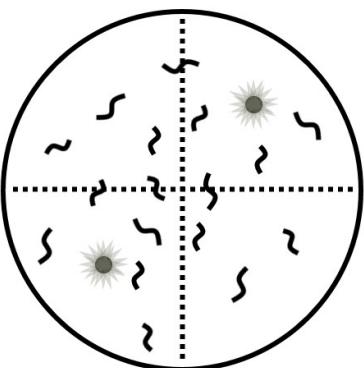
Lai ievilinātu nematodes slazdā, sēne var izdalīt pievilinošus savienojumus, lai veicinātu nematožu hemotaksiju – virzīšanos ķīmiska savienojuma gradiента virzienā. Tika veikts 4 punktu hemotaksijas tests (skatīt 5. attēlu): uz Petri plates divos kvadrantos tika audzēta *A. oligospora* kultūra, un pēc tam 17 cērmes tika ievietotas Petri plates centrā. Lai noteiktu hemotaksijas indeksu, nepieciešams saskaitīt nematodes katrā no kvadrantiem un pielietot formulu $(I + III - II - IV) / (I + III + II + IV)$, kur romiešu cipars norāda cērmju skaitu attiecīgajā kvadrantā. Ja cērme atrodas kvadrantā daļēji, pieskaiti to tikai tad, ja tā ir uz robežas (punktotās līnijas) pulkstenrādītājvirzienā no šī kvadranta. Skaidrībai 5. attēlā ar bultiņām norādīta robeža, kas jāpieskaita. Aplūko rezultātus ar pieaugušām (6. attēla) un jaunām (7. attēla) cērmēm!

5. attēls. Shematisks 4 punktu hemotaksijas testa attēlojums. Ar bultiņām norādīta robeža, kas jāpieskaita attiecīgajam kvadrātam. Starainās figūras apzīmē plēsonīgo sēni.

6. attēls. Eksperimenta rezultāti ar pieaugušām cērmēm.

7. attēls. Eksperimenta rezultāti ar jaunām cērmēm.

2.10. jaut. [2 p.] Nosaki katras eksperimentālās grupas hemotaksijas indeksu!

2.11. jaut. [1 p.] Kuras cērmes – jaunās vai pieaugušās – vairāk reaģē uz sēnes pievilinošajiem signāliem?

2.12. jaut. [2 p.] Piedāvā skaidrojumu, kādēļ varētu atšķirties rezultāti dažāda vecuma cērmēm, domājot par pievilinošo savienojumu potenciālo identitāti! Padoms: zināms, ka dzimums ietekmē hemotaksijas indeksu un jaunākām cērmēm šādi savienojumi nav pievilinoši.

Viltīgās ziedošās sēnes

Nereti vien Jāņos dzirdam jokus par kaisliem mīlētājiem, kas iet meklēt neeksistējošos papardes ziedus. Kaut gan varētu šķist, ka sēnēm ziedu arī nav, jauni atklājumi liecina, ka šāda svētku tradīcija varētu nebūt mīts. *Puccinia monoica* ir parazītiska rūsas sēne, kas klasificēta kā bazīdījsēne. Tā ar sporām un vēja palīdzību inficē vairākus augus. Tā rezultātā sēne ne tikai iegūst uzturvielas noauga, bet arī liek tam veidot gundegu ziediem līdzīgas struktūras no dzeltenām lapām. Šie pseidoziedi satur sēnes spermatogonijus un attēlo gundegas gan redzamajā, gan ultravioletajā gaismā, kā arī izdala nektāram līdzīgu vielu un smaržu.

2.13. jaut. [2 p.] Kā sēnei varētu noderēt aprakstītā stratēģija?

2.14. jaut. [1 p.] Kā sauc procesu, kad kāds organisms attēlo citu organismu?

2.15. jaut. [2 p.] Piedāvā skaidrojumu, kādēļ gundegas tiek attēlotas arī UV gaismā?

Īstās skudru karalienes

Vai kādreiz dokumentālajās filmās esi ievērojis satriecošu fenomenu: sarkanu skudru brigādes, kas tacīnās pa lietusmežu nes lapu fragmentus? Tā nebūt nav fantāzija, un šīs lapgriezējskudras ir notvērušas mikologu uzmanību pavisam interesanta iemesla dēļ – to izdzīvošana ir saistīta un bieži vien arī atkarīga no sēnēm! Lapgriezējskudras savāc lapas, lai barotu pūznī dzīvojošās sugas *Leucocoprinus gongylophorus* sēni, kas tālāk apgādā saimi ar barības vielām, tostarp aminoskābi arginīnu, ko skudra nav spējīga sintezēt patstāvīgi. Šī “sēņu dārza” kopšana līdzinās cilvēku lauksaimniecībai, norādot uz skudru apbrīnojamo attīstību un saimes intelektu. Zinātniekim ir arī vērtīgi pētīt sēņu un skudru kopdzīvi un evolūciju, lai atklātu faktorus, kas ietekmē organismu koevolūciju. Pirmās sēņu kultivējošās skudras radās pirms 55-60 miljoniem gadu, turklāt lapgriezējskudras, kas ir unikāli atkarīgas no mutuālisma ar *Leucocoprinus gongylophorus* evoļucionēja pirms 10 miljoniem gadu. Tieki plaši uzskatīts, ka šīs skudras uzsāka sēņu dārza kultivāciju barības trūkuma iespайдā, kamēr citas sugas, piemēram, kluva plēsonīgas, lai apmierinātu ēdienu nepieciešamību.

Mūsdienās ir saglabājušās divas skudru ģintis (*Atta*, *Acromyrmex*), kas ietilpst lapgriezējskudru (*Attini*) ciltī. Lai nodrošinātu sēnes klatbūtni katrā pūznī, karalienes lidojumā pārnes nokostu sēnes fragmentu uz sevis izvēlēto dzīvesvietu. Abās ģintīs arī sastopama tāda interesanta parādība kā sociālie parazīti. Nereti kādas sugas saime zaudē spēju kopt sēņu dārzus, taču tā ir arvien atkarīga no sēnes radītajām barības vielām. Rezultātā rodas jaunas, lapgriezējskudrām tuvi radniecīgas sugas, kas slepus barojas citas saimes uzturētā sēņu dārzā un gūst labumu no tā.

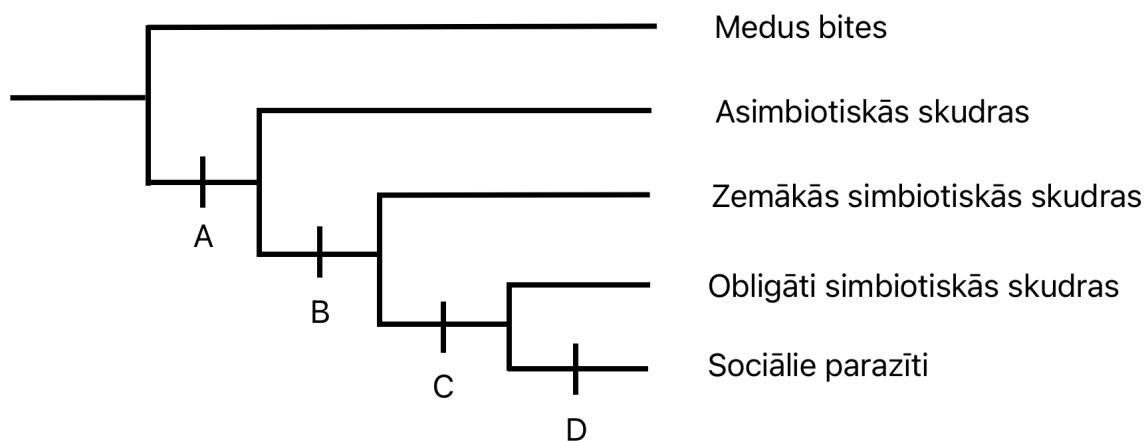

8. attēls. Lapgriezējskudra ‘sērfo’ uz citas darbas-kudras lapu fragmenta.

2.16. jaut. [2 p.] Daudzas sugas, tostarp augi un to apputeksnētāji, specializējas un iegūst konkrētas nišas savā ekosistēmā. Nereti koevolūcijas rezultātā šādi organismi kļūst savstarpēji atkarīgi un nespēj viens bez otra izdzīvot. Kādus labumus no specializācijas gūst lapgriezējskudras un mutuālistiskās sēnes?

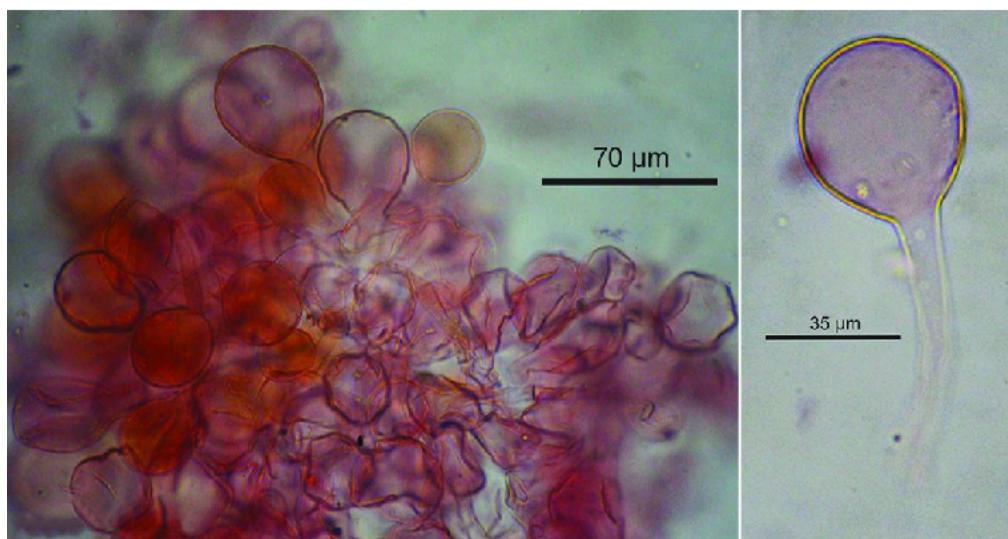
2.17. jaut. [2 p.] Izvēlies atbilstošu pazīmi katram filoģenētiskā koka nogrieznim (9. attēls)!

Pazīme	Nogrieznis
Sēņu dārzs	<input type="text"/>
Zudis arginīna sintēzes gēns	<input type="text"/>
Nesociāls dzīvesveids	<input type="text"/>
Grauzējtipa mutes orgāns	<input type="text"/>

9. attēls. Lapgriežējskudru un radniecīgu grupu filogenētiskais koks.

Gongilīdijas (10. attēlā) ir struktūras, kas sastopamas evolucionāri jaunākās mutuālistiskās sēnes, tostarp *Leucocoprinus gongylophorus*. Tās būvētas no vairākiem hifu izaugumiem jeb stafilām un sastāv no oglhidrātiem un lipīdiem. Ar gongilīdijām barojas skudru nimfas, turklāt tās nodrošina nieka 5% no darba skudru uzturvielām. Skudru karalienes barojas no neauglīgo mātiņu olinām, turklāt tās pārnes nokostu gongilīdiju fragmentu uz nākamo pūzni, lai nodrošinātu sēnes klātesamību nākamajai saimei. Šī iemesla dēļ *Leucocoprinus gongylophorus* ir praktiski zudusi spēja veidot augķermeņus, proti, dzimumvairošanās.

10. attēls. Gongilīdijas (*L. gongylophorus* hifu pārveidnes) zem gaismas mikroskopā.

2.18. jaut. [1 p.] Kāds risks pastāv *Attini* cilts skudrai, kas uzturu gūst tikai un vienīgi no gongilīdijām?

- (A) nepietiekami glikozes (B) apnīk garša (C) neiegūst taukskābes (D) slāpekļa trūkums

Lauksaimniecība

Sēnu dārza apsaimniekošana ir izmēra ziņā pielīdzināma cilvēku industrializētai lauksaimniecībai – viena skudru saime var apstrādāt visas pieauguša eikalipta koka lapas vienas nakts laikā. Šādai lapu griešanai sēnes audzēšanas nolūkiem ir arī lielas sekas subtropiskajā vidē, kuru *Attini* cilts skudras apdzīvo. Kā augēdājiem, lapgriežējskudrām ir ievērojama ietekme uz ekosistēmas floru. Piemēram, gada laikā tās spēj iznīcināt 15% augu lapu un 50% augu sugu savā teritorijā. Šī dēļ apgabalos ar lapgriežējskudru pūžņiem sastopami par 18% mazāk meža seguma, atbrīvojot gaismas pieejamību zemākos ekosistēmas slāņos. Dažos apgabalos *Attini* skudras arī darbojas kā lauksaimniecības kaitēklis, iznīcinot iesēto ražu un bojājot ceļus un lauksaimniecības zemi ar pūžņu veidošanu. Viena daudzsološa pieeja lapgriežējskudru *Acromyrmex lobicornis* uzbrukumu atturēšanai kultūraugiem ir atkritumu savākšana no ligzdas un to izklāšana uz stādiem vai ap kultūraugiem.

2.19. jaut. [2 p.] Izmantojot iepriekš doto informāciju, paskaidro divus veidus, kā lapgriezējskudras ar savu darbību pozitīvi ietekmē lietusmeža ekosistēmu!

Dažkārt sastopami organismi, kuru šūnās ir vairāk par diviem hromosomu komplektiem, tādā gadījumā organismu dēvē nevis par haploīdu vai diploīdu, bet gan poliploīdu. Ievērojama daļa augu, kurus audzē lauksaimniecības nolūkiem, ir poliploīdi, piemēram, parastais kviesis (*Triticum aestivum*), ko izmanto miltu ražošanā, ir heksaploīda suga. Heterozes jeb hibrīdspara (no angļu val. ‘hybrid vigour’), kurai ir vairāki iespējami skaidrojumi, dēļ poliploīdi augi ir izturīgāki un aug lielāki par diploīdām sugām, turklāt hromosomu pārmēriņa (‘gene redundancy’) mazina nukleotīdu delēciju ietekmi uz auga izdzīvotību.

Šādai hromosomālajai anomālijai ir arī būtiski riski. Poliploīdu šūnu kodoli var būt ievērojami lielāki par diploīdām šūnām, un, tiem daloties, bieži veidojas aneiploīdas meitšūnas ar nevienādu hromosomu skaitu. Tā kā gametas ar atšķirīgu hromosomu skaitu saplūstot veido organismu, kas nav savienojams ar dzīvību, poliploīdija izraisa organisma neauglību. Šī iemesla dēļ poliploīdija ir riskanta īpašība, kas parasti nevar pārdzīmēt sugās, kuras palaujas uz dzimumvairošanos.

2.20. jaut. [2 p.] Līdzīgi kā cilvēku kultivētiem augiem, tā arī *Leucocoprinus gongylophorus* raksturīgas poliploīdas šūnas. Nosauc atšķirīgus iemeslus, kādēļ poliploiditāte ir neriskanta sēnei un izdevīga skudrai!

2.21. jaut. [1 p.] *Leucocoprinus gongylophorus* šūnās sastopami arī vairāki kodoli, to vidējais skaits vienā hifas šūnā ir 9,4. Kādēļ, iespējams, polikariotiskas (vairākus kodolus saturošas) sēnes ir izdevīgākas lapgriezējskudrām?

(A) efektīvāka enzīmu gēnu ekspresija	(C) labāks oksidatīvais metabolismns
(B) skudras zog kodolus no senēm, pārtiek no tiem	(D) efektīvāka fotosinteze

Lapgriezējskudru pūžnos mīt dažādi mikroorganismi. Piemēram, asku sēnu *Escovopsis* ģints satur sēnes, kas pārtiek no *Leucoagaricus gongylophorus* sēnes, izraisot sēnu dārza infekciju. Lapgriezējskudru pūžņus apdzīvo arī aktinobaktērijas no ģints *Pseudonocardia*, kas spēj sintezēt kandicidīnu C – savienojumu, kas ir toksisks *Escovopsis* ģints sugām, taču ne *L. gongylophorus*. Šīs baktērijas uzturas skudru kutikulā un mutes dobumā. Skudras ir spējīgas cīnīties pret asku sēnu infekciju, ar antenām apziežot savu eksoskeletu un “aplaizot” mutuālistisko sēni, kā arī izgraužot inficētos bazīdijsēnes fragmentus un iznesot tos no pūžņa.

2.22. jaut. [2 p.] Atzīmē ‘X’ atbilstoši tam, kā *Attini* cilts skudru saimi ietekmēs sekojošie faktori (A, B, C, D)!

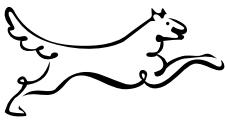
Faktors A – *Escovopsis* sēne.

Faktors B – Kandicidīna C rezistences mutācija *Escovopsis* hromosomā.

Faktors C – *Pseudonocardia*, kad pūznī nav sastopama *Escovopsis*.

Faktors D – *Escovopsis* un aktinobaktērijas ar delēciju (mutāciju) Kandicidīna C sintēzes saistītā gēnā.

Faktors	Pozitīva ietekme	Neitrāla ietekme	Negatīva ietekme
A	☐	☐	☐
B	☐	☐	☐
C	☐	☐	☐
D	☐	☐	☐

IV UZDEVUMS [49 P.]

KAĶI MIAU MIAU MIAU MIAU MIAU

Komandas nosaukums

Jau izsenis kaķi ir fascinējuši cilvēkus ar savu mīlīgo, bet tajā pašā laikā izvairīgo un līdz galam nepieradināto dabu. Šajā uzdevumā noskaidrosim, kas tieši ir mūsu mīlie mājdzīvnieki kaķi, kā tie pamaniņusies nokļūt visos pasaules nostūros un kāda ir to daba, kad mēs tiem ļaujam dzīvot savā valā.

1. Kas tas par kustoni? [15 p.]

Šajā daļā nedaudz iepazīsimies ar kaķiem un izpētīsim pielāgojumus, kas nodrošina to mīlīgumu un medītprasmi.

1.1. jaut. [5 p.] Papildini teikumus ar atbilstošajiem terminiem! 3.-5. lauciņā nosauc konkrētu sugu, vēlams sastopamu Latvijā!

Kaķi pieder pie klases, kas mazuļus baro ar pienu, un kārtas, kas specializējas citu dzīvnieku medīšanā un lietošanā uzturā. Kaut arī daudzi kaķi tiek turēti mājās, visiem kaķiem piemīt izcila spēja medīt. Savvalā tie var baroties ar dažādu taksonu dzīvniekiem, kas mazāki par kaķiem. No abinieku klases ar , no rāpuļu klases — un putnu klases — .

1.2. jaut. [1 p.] Atzīmē, kāda uzvedība ir kaķu spēja medīt!

(A) Iemācīta uzvedība	(C) Instinkts
(B) Reflekss	(D) Stereotipiska uzvedība

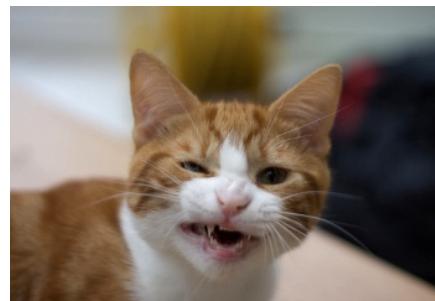
1.3. jaut. [9 p.] Katram organismam ir pielāgojumi tai videi un dzīvesveidam, kādā tie dzīvo. Viens no svarīgākajiem kaķu pielāgojumiem ir to maņas. Apskati attēlus, kas norāda uz kādu maņu vai maņām, izlasi maņas aprakstu un aizpildi tabulu, izmantojot vārdu banku un savas zināšanas!

Vārdu krājums orgāniem, struktūrām (Daži vārdi var būt lieki): *Vomeronazālais (Jacobson) orgāns; Ūsas (Carpal Vibrissae); Deguns; Kepu spilventiņi; Gliemezis, Vidusauss; Acis; Redzes nervs; Garšas kārpiņas*

Attēla Apraksts Nr.	Maņa	Orgāni vai struktūras (jāieraksta 2)	Paskaidrojums, cik attīstīta maņa (labāka/vienāda/sliktāka) salīdzinājumā ar cilvēku
1. Orgāni un struktūras nodrošina gaisa plūsmu, vibrāciju, ierobežotu tekstūru sajušanu.	<input type="text"/>		
2. Maņa ļauj noteikt teritoriālās robežas, atrast pāriniekus, nozīmīga medīšanā.	<input type="text"/>		
3. Maņa ļauj noteikt potenciālo upuru, it īpaši grauzēju, atrašanās vietu, nozīmīga komunikācijā ar cilvēku. Vienā no struktūrām atrodas īpašas matainās struktūras.	<input type="text"/>		

1. attēls.

2. attēls.

3. attēls.

2. The Plot thickens [17 p.]

Neviena organismu suga neeksistē individuāli un nodalīti no biotopa vai tā apstākļiem un sugām, ar kurām tā dzīvo. Tāpat sugars mūsdienu izplatībai un pielāgojumiem ir saistība arī ar tās vēsturisko izcelšanos un radniecību ar citām sugām. Ekoloģijas nozarē ir aprakstīti dažādi veidi, kā notiek sugars izcelšanās. Apskati 4. attēlu!

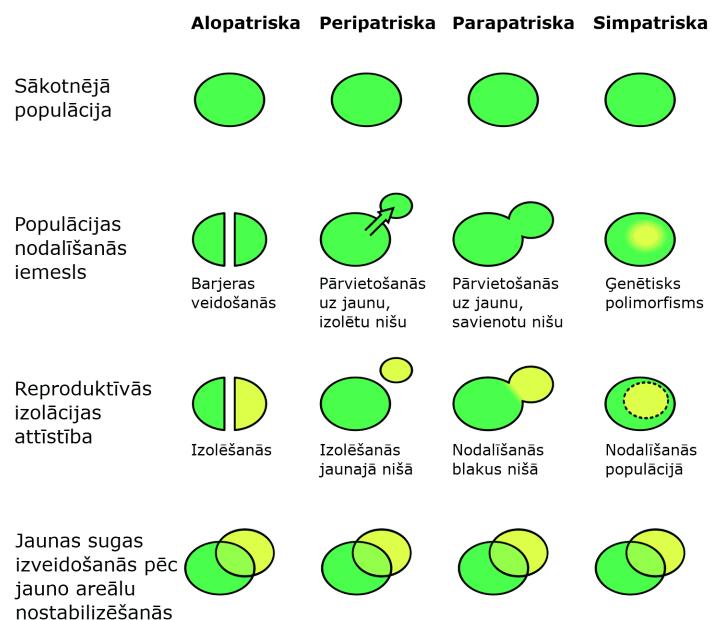
2.1. jaut. [4 p.] Uzraksti reālistiskus **iemeslu** piemērus populācijas nodalīšanās procesam pie katras sugars izcelšanās veida!

Izcelšanās veids	Piemērs
Alopatrisks	
Peripatrisks	
Parapatrisks	
Simpatrisks	

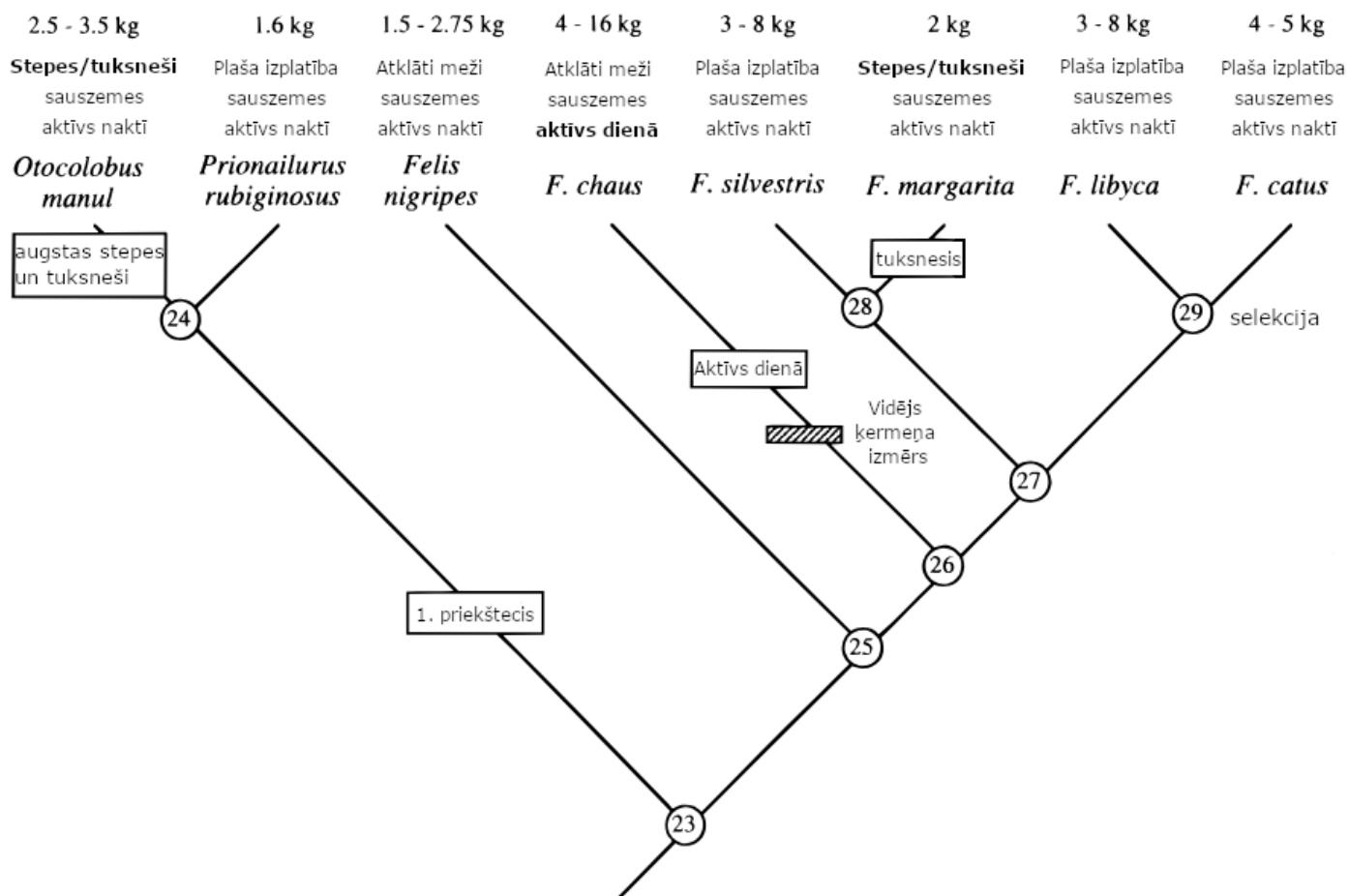
Kaķu sugu izcelšanās vienmēr ir bijusi tīta miglā. Nav saglabājušās daudz fosilijas, kariotipu (hromosomu komplektu), morfoloģiskās un ģenētiskās analīzes sniegušas dažādus rezultātus. Apskati konkrēta pētījuma ietvaros veidotu filogenētisko koku (5. attēls), kas izveidots, balstoties uz šīm analīzes metodēm, un izpildi uzdevumus!

2.2. jaut. [1 p.] Kāds ir pieradinātā mājas kaķa sugars nosaukums latīniski?

2.3. jaut. [3 p.] Novērtējiet, kuri no apgalvojumiem ir patiesi (**P**), kuri — aplami (**A**) un uz kuriem nevar atbildēt pēc dotās informācijas (**NA**), vadoties pēc filogenētiskā koka 5. attēlā!

4. attēls. Sugu izcelšanās veidi.

5. attēls. *Otocolobus*, *Prionailurus* un *Felis* ģints kaķu filoģenētiskais koks, kur **izceltas** pazīmes, kas unikāli izcēlušas konkrētajai sugai, bet nav bijušas raksturīgas tās priekštečiem

- (1.) *Otocolobus manul* un *Prionailurus rubiginosus* pieder vienai un tai pašai ģintij.
- (2.) Tā kā *F. chaus* īpatnī ir aktīvi dienā, tad arī tā priekšteči bija aktīvi dienā.
- (3.) *F. catus* ir kosmopolīta suga.
- (4.) *F. margarita* un *F. silvestris* ir radniecīgāki par *F. margarita* un *F. libyca*.
- (5.) Tā kā *F. nigripes* ir aktīvi naktī, arī to priekšteči bija aktīvi naktī.
- (6.) *F. margarita* un *F. silvestris* savstarpēji ir tik pat radniecīgi cik *F. libyca* un *F. catus*

P	A	NA

2.4. jaut. [4 p.] Atbildi uz jautājumiem!

a) Zināms, ka kopīgais priekštecis (23) ir apdzīvojis Centrālāzijas reģionu. *O. manul* sugars veidošanās notikusi, nelielai **1. priekšteča** populācijas daļai migrējot uz austrumiem un pielāgojoties arī diem apstākļiem un arī augstkalnu vai izteikti akmenīainiem reģioniem. Kāds varētu būt pašreizējais sugars izplatības areāls? (Nosauc tikai 1 platību, kas apraksta sugars izplatības areālu Austrumāzijā.)

b) *F. nigripes* pašreiz apdzīvo Dienvidāfrikas savannas ar skraju, atklātu koku un krūmu klājumu. Tieks lēsts, ka *F. nigripes* priekšteči migrējuši no Centrālāzijas uz Āfriku pirms 1-2 milj. gadu, kā arī to izplatības areāls ir bijis plašaks, ietverot daļu Tuvo austrumu un Austrumāfrikas. Kādi klimatiskie un ekoloģiskie faktori limitējuši *F. nigripes* pašreizējo izplatības areālu?

c) *F. chaus* ir kopīgs izplatības areāls ar kopīgo priekšteci (26) - Dienvidāzija un Tuvie austrumi, tomēr sugars diferenciācija ir notikusi. Nosauc 2 pazīmes pēc kurām *F. chaus* atšķiras no priekštečiem.

d) Kopīgā priekšteča (27) izplatības areāls ir bijis Ziemeļāfrikas un Tuvo austrumu reģionā. Nemot vērā filoģenētiskajā kokā ietverto informāciju un to, ka *F. margarita* izcēlusies priekšteču areālam paplašinoties un sugai nodaloties, kāds varētu būt *F. margarita* mūsdieni izplatības areāls? (Nosauc tikai 1 platību, kas apraksta sugas izplatības areālu.)

2.5. jaut. [5 p.] Izmantojot 4. attēlu, filoģenētisko koku 5. attēlā un iepriekšējā uzdevumā doto informāciju, un veiktos secinājumus, izvēlies katrai kaķa sugai atbilstošo izcelšanās veidu, vai arī pamato, kādēļ izcelšanās nav notikusi dabiski!

Suga	Sugas izcelšanās veids, īss pamatojums
<i>O. manul</i>	
<i>F. nigripes</i>	
<i>F. chaus</i>	
<i>F. margarita</i>	
<i>F. catus</i>	

3. Plašāka kaķu ekoloģiskā loma [17 p.]

Kaķi ir ļoti efektīvi plēsēji, kas nespecializējas konkrētas sugas medīšanā. Šo faktu "izbaudījušas" neskaitāmas mazo zīdītāju, putnu un herpetofaunas (abinieku un rāpuļu) sugas. Kaķi var būt drauds kontinentālām sugām, tomēr tie visvairāk apdraud salu ekosistēmas un to endēmās sugas, kas vēsturiski attīstījušās bez ievērojamas plēsēju ietekmes. Apskatīsim, kā tieši kaķi ietekmē dzīvnieku populācijas un ko darīt lietas labā.

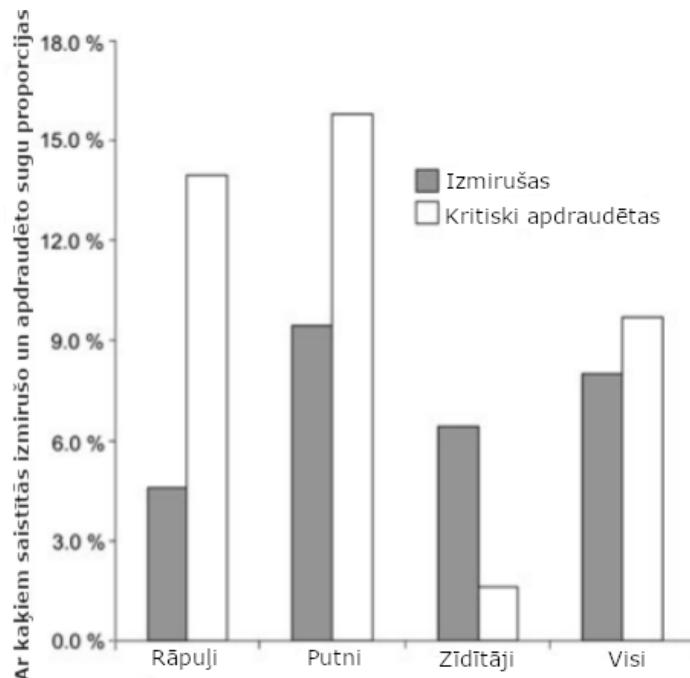
3.1. jaut. [1 p.] Izvēlies atbilstošo definīciju terminam "Endēma suga"!

- (A) Suga, kas atrodama tikai konkrētā salā; (C) Suga, kas sastopama tikai konkrētā teritorijā;
(B) Suga, kas atrodama tikai konkrētā kontinentā; (D) Apdraudēta suga, kas apdzīvo šauru izplatības areālu.

3.2. jaut. [10 p.] Apvelc pareizo vai pabeidz apgalvojumus, ievietojot atbilstošos vārdus vai veicot pareizus secinājumus! Izmanto savas zināšanas, iepriekšējos uzdevumos iegūto informāciju un 6. attēlu!

IUCN - International Union for Conservation of Nature (Latviski - Starptautiskā dabas un dabas resursu aizsardzības savienības) sarkanais saraksts apkopo (*dzīvo organismu / dzīvnieku / dzīvnieku, augu, sēnu / dzīvnieku, augu, sēnu, baktēriju*) sugas, kurām nosaka un publicē to apdraudētības pakāpi. Šo informāciju var izmantot Valstu u.c. aģentūras, lai [redakcija]. Sarakstā sugas, kurām var novērtēt aizsardzības statusu, tiek iedalītas vairākās kategorijās pēc to apdraudētības, sākot no (*Nav novērtēts(NE) / Zems risks(LC), / Gandrīz apdraudēts(NT) / Saudzējams(VU)*) un beidzot ar (*Izmirstošs(EN) / Kritiski apdraudēts(CR), / Izmiris savvaļā(EW) / Izmiris(EX)*). Arī kaķu ģints sugas ir iekļautas sarkanajā sarakstā, piemēram, smilšu kaķis *F. margarita* iekļauts [redakcija] kategorijā, jo tā apdzīvotie biotopi nav fragmentēti (turklāt daļa ir aizsargājamās teritorijas), antropogēnā ietekme ir salīdzinoši neliela, kā arī ir veikti pasākumi šīs sugas aizsardzībai - tās medīšana vairākās valstīs aizliegta. Turpretim, melnķepu kaķis *F. nigripes* iekļauts [redakcija] kategorijā, jo kaut arī to populācija nav fragmentēta (daļa pat atrodas aizsargājamajās teritorijās), un ir centieni panākt vietējo sabiedrību ieinteresētību sugas aizsardzībā, sugas populācijas mēreni samazinas - savvaļā palikuši aptuveni 9700 pieauguši indivīdi, kur tikai dažas subpopulācijas ir pie tiekami lielas, lai uzturētu stabilu indivīdu skaitu. Kaķu ģintī ir arī viena suga, kas nav iekļauta sarkanajā sarakstā - [redakcija], jo [redakcija]

Ar cilvēka palīdzību kaķis ir apceļojis pasauli un nokļuvis uz salām ar daudz apdraudētām sugām. Kaut arī šīs sugas ietekmē dažādi citi faktori, piemēram, cilvēka ietekmē - (*žurku ieviešanās / vulkānu izvirdumi / inbrīdings*), dabas apstākļu ietekmē - (*pārmēriga nomedīšana / vētras / koku izciršana*), kaķa ierašanās tieši vai netieši izraisījusi aptuveni (1/10 / 9/10 / 1/3 / 1/5) visu IUCN2008 sarkanā saraksta salu sugu kritiskā apdraudēšanā un izmiršanā. Kaķa klātbūtnē uz salām visvairāk izmirušas [redakcija] sugas, bet vismazāk kritiski apdraudētas - [redakcija] sugas.

6. attēls. Attiecība no visām IUCN2008 Sarkanā saraksta kritiski apdraudētajām vai izmirušajām sugām, kuras saistītas (pilnībā vai daļēji) ar kaķu ieviešanos salās.

Mūsdienās šai problēmai tiek meklēti risinājumi. Kā viens no piedāvātajiem risinājumiem ir kaklasiksniņas, kurām piestiprināti zvaniņi, skaņu izdalošas ierīces, spilgtas krāsas kaklasiksnas u.c. veiksmīgu medību novēršanas ierīces. Pētījumā tika apskatīts, cik efektīvas ir kaklasiksniņas ar zvaniņiem vai skaņu izdalošām ierīcēm. Kā kontrole tika izmantotas parastas siksniņas bez pievienotās vērtības. Pētījumā tika novērtēts **tikai to** upuru skaits, kas tika atnesti uz mājām.

3.3. jaut. [2 p.] Apskati pētījuma rezultātus 7. attēlā un novērtē, kuri no apgalvojumiem ir patiesi (**P**) un kuri — aplami (**A**)!

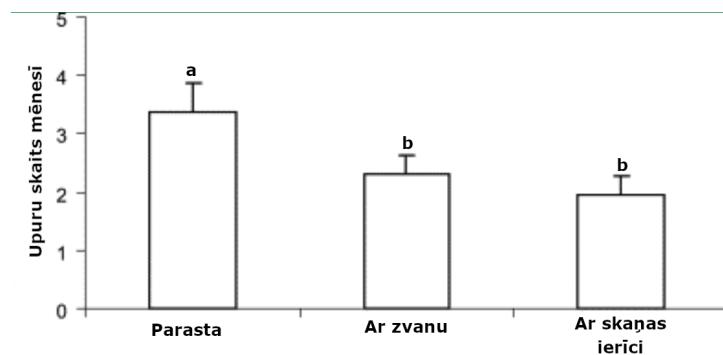
- (1.) Pētījumā nokertie dzīvnieki piederēja tikai zīdītāju un putnu klasēm.
 (2.) Zīdītājus labāk pasargāja skaņas ierīce nekā zvaniņš.
 (3.) Nokerto upuru skaits mēnesī būtiski atšķirās starp grupām ar zvaniņu vai skaņas ierīci.
 (4.) Kāki mājās atnesa mazāk jebkura veida upurus, ja tiem bija kaklasiksniņa ar zvaniņu vai skaņas ierīci.

P	A
☐	☐

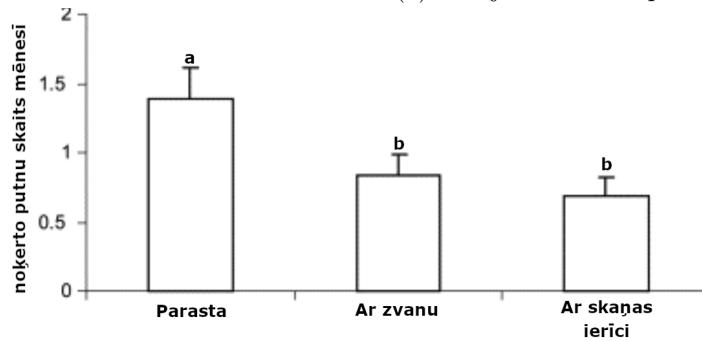
3.4. jaut. [4 p.] Atbildi uz jautājumiem, pamatojot atbildi!

(a) Pētījumā tika izmantotas skaņas ierīces, kas pēc ražotāja norādījuma ik pēc 7 sekundēm atskaņoja elektronisku signālu, kas varētu atdarināt "putnu briesmu signālu". Kā varētu skaidrot to, ka pētījumā netika novērota atšķirība atnesto putnu skaitā uz kaķi, ja tika vilkta kaklasiksna ar zvanu vai skaņas ierīci? Nosauc 2 iemeslus!

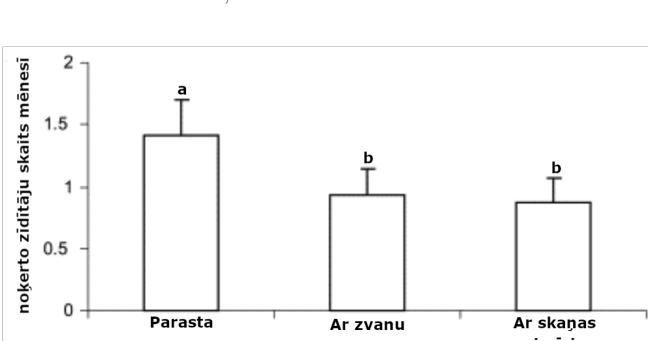
(b) Kādi varētu būt pētījuma trūkumi, skaitot tos dzīvniekus, kas tika atnesti mājās?

(a) Vidējais atnестo upuru skaits mēnesī no kaķa

(b) Vidējais atnестo putnu skaits mēnesī no kaķa

(c) Vidējais atnестo zīdītāju skaits mēnesī no kaķa

7. attēls. Pētījuma rezultātu apkopojums. Atšķirīgi burti starp stabīniem norāda uz to, ka starp pētījuma grupām bija būtiska atšķirība ($p < 0.05$). Pētījumā piedalījās 68 kaķi, kopā tika konstatēti 697 noķerti upuri.

(c) Nemot vērā kaķu maņas, vēlreiz analizē pētījuma rezultātus - par ko vēl varētu liecināt samazinātais atnēsto upuru skaits?

3.5. jaut. [0 p.] Ja tev ir kakis/kaķi, kā to vai tos sauc?

V UZDEVUMS [47 P.]

ATŠIFRĒ SUGU

Komandas nosaukums

Varbūt dažiem jau no pagājušo gadu uzdevumiem ir pieredze ar šifrētajām sugām, bet šeit noteikumi! Zemāk ir doti vairāki sugu apraksti, kur katra aprakstā tiek raksturota cita suga, apzīmēta ar **X**. Apraksti ir neatkarīgi un sugaras neatkārtojas. Jūsu uzdevums ir atšifrēt, kas ir šī suga! Sugu nosaukumus atļauts ierakstīt **latviski, angļiski vai latīniski**.

Ir liela iespēja, ka daļa no jums zina ārkārtīgi daudz sugu, bet tādā gadījumā ir svarīga sekojošā piezīme: *jēdziens "suga" šajā uzdevumā lietots loti liberāli un var apzīmēt vairākas loti līdzīgas sugaras, kuru nosaukumi satur vienu vārdu. Tādā gadījumā atbildē, visticamāk, prasīts viens vārds, un pareizā atbilde ir kopīgais vārds visu šo sugu nosaukumā.* Piemēram, ja no apraksta nevar izšķirt sugu starp biešu mārīti, bezpunktu mārīti, sešpadsmitpunktu mārīti, rakstaino mārīti un citām, tad pareizā atbilde ir "mārīte"; *ja šādā gadījumā ierakstīsiet jebkuru no iespējamajām sugām, iegūsiet pilnus punktus.* Atkal, ja var izšķirt specifisku sugu, jāraksta tieši tā suga.

1. Metāla putni (droni?) noēd visus manus [...] [5,5 p.]

Suga **X** ir 2025. gada putns Latvijā. Ir teiciens, ka šie putni vienmēr apēd visus **A** (augļi no kādiem augļkokiem). To spalvojums ir gaismu lauzošs, kas liek izskatīties metāliski spīdīgiem. Šie putni ir gājputni, bieži dzīvo veidotos putnu būros. Sugas **X** putnēni izšķilas kaili un akli. Šādus putnus sauc par **B** (specifisks termins, kas raksturo šo situāciju). Sugai **X** novēroti 13 apakštaksoni, kurus sauc par **C**. **C** ir savstarpēji ģenētiski loti līdzīgi, individuāli spēj veidot veselus un auglīgus pēcnācējus viens ar otru, tomēr parasti ir ģeogrāfiski nodalīti un ar specifiskām ģenētiskām atšķirībām.

1.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**? (Pilns nosaukums)

1.2. jaut. [1 p.] Kas katru gadu izvēlas gada putnu?

1.3. jaut. [1 p.] Kas ir **A**?

1.4. jaut. [1 p.] Kas ir **B**?

1.5. jaut. [1 p.] Kas ir **C**?

2. Britu imperiālā ūdensroze? [5 p.]

Suga **X** ir ūdensrožu dzimtas augs, pazīstams neparasti lielo, šķīvveida lapu dēļ, kuru diametrs var pārsniegt 2,5 m. Sugas **X** nosaukums sākotnēji dots par godu Anglijas karalienei **A**, kura 19. gadsimtā simbolizēja Britu impērijas globālās ietekmes virsotni (karalienes vārds iekļauts latviskajā sugaras **X** nosaukumā). Sugai **X** ir labi attīstīti vēdinātājaudi jeb audi **B**, kas nodrošina peldspēju, lai balstītu lielās lapas. Milzīgo ziedu atplauksana notiek naktīs, pirmajā no tām izplatot spēcīgu, ananasiem līdzīgu aromātu. Sezonas laikā katrs sugaras **X** augs spēj radīt 40 līdz 50 lapas. Plašu sabiedrības rezonansi ieguvis notikums plašsaziņas medijos "The Waterlily Weigh-Off 2025", kurā tiek noteikta maksimālā masa, kādu sugaras **X** (un arī citu ģints **C** sugu) lapa spēj noturēt. Šī gada rekords ir 83 kg.

2.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**? (Pilns nosaukums)

2.2. jaut. [0,5 p.] Nosauc Anglijas karalieni **A**?

2.3. jaut. [1 p.] Kas ir audi **B**?

2.4. jaut. [1 p.] Kāda ir aromāta funkcija?

2.5. jaut. [1 p.] Kas ir ģints **C**?

3. Truba ar zobiem vai delikatese? [4,5 p.]

Suga **X** ir viens no vispirītīvākajiem mugurkaulniekiem, kam vēl nav pilnībā izveidojies mugurkauls. Kaulu vietā šī dzīvnieka skeletu veido audi **A**. Sugas **X** ķermenī sedz kaila, glotaina āda, bet mute atgādina piltuvveida piesūcekni. Tradicionāli, lai zvejotu sugu **X**, uz upēm tiek veidotas speciālas struktūras **B**, kas ir īpaša laipa, no kurās upē iegremdē murdus, kur tiek kerta suga **X**. Vairākās Latvijas pilsētās, piemēram, **K** un **L**, pat tiek rīkoti īpaši sugai **X** veltīti svētki, kur parasti arī iespējams nobaudīt sugu **X** dažādos pagatavošanas veidos, taču visbiežāk sugu **X** var baudīt ceptu želejā.

3.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

3.2. jaut. [1 p.] Kas ir audi **A**?

3.3. jaut. [1 p.] Kas ir struktūra **B**?

3.4. jaut. [1 p.] Kas ir pilsētas **K** un **L**?

4. Miris vai tikai tēlo? [3,5 p.]

Suga **X** ir visvairāk uz Ziemeljiem sastopamais somainis. Citi sugas **X** dzimtas pārstāvji dzīvo arī Centrālamerikā un Dienvidamerikā. Arī valstīs **K** un **L**, kur dzīvo lielākā daļa somaiņu, dzīvo dzīvnieki ar līdzīgu nosaukumu, taču tie pieder citai kārtai un ir diezgan attāli sugas **X** radinieki. Šie dzīvnieki ir aktīvi naktīs, un tiem ir ļoti laba redze tumsā. Izmērā šī suga līdzinās mājas kaķim. Līdzīgi kā sugai **Y**, arī sugas **X** pārstāvjiem ir garas astes bez apmatojuma. Angļu valodā ir izteiciens "tēlot **X**" (*playing X*), kas nozīmē "izlikties par beigtu", kas ir šo dzīvnieku viena no stratēģijām, lai izvairītos no plēsēju uzbrukuma. Mazuļi piedzimstot ir aptuveni bites izmērā, un īsi pēc dzimšanas tie ierāpjas mātītes somā, bet, kad tie ir paaugušies, mātīte mazuļus nēsā uz savas muguras.

4.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

4.2. jaut. [1 p.] Kas ir valstis **K** un **L**?

4.3. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Y**?

5. Ak... par šo mēs vairs nerunāsim. [5,5 p.]

Ne-suga **X** (ko patiesībā nemaz nevar dēvēt par sugu, jo uz to neattiecas sugas definīcija) radās pirms 6 gadiem, turklāt tai ir bijis neaprakstāms iespāids uz Zemeslodi. Tā ir ievērojami samazinājusi gaisa piesārņojumu, pasargājusi ekosistēmas, mazinājusi aktīvo konfliktu skaitu pasaulei un paātrinājusi cilvēces inovāciju noteiktās nozarēs. Tomēr cilvēki, lai apstādinātu ne-sugas **X** eksponenciālo pavairošanos un drausmīgo ietekmi uz sabiedrību, attīstījuši specializētu veidu, kā no tās atbrīvoties — izgudrojumu **A**. Ne-sugas **X** dēļ izgudrojums **A** attījies un zinātnieki izveidojuši jaunu izgudrojuma paveidu, kas satur trīsburtu molekulu **B**. Ar izgudrojuma palīdzību ne-sugas **X** negatīvā ietekme uz cilvēku, precīzāk, orgānu sistēmu **C**, ir mazināta. Interesanti, ka ne-sugas **X** latīnu nosaukums atgādina par kādu vēsturisku objektu **D**, kas nesen atrasts, nomests uz zemes pie muzeja Parīzē.

5.1. jaut. [1,5 p.] Ne-sugai **X** patiesībā ir neskaitāms klāsts ar nosaukumiem. Nosauc patieso! (1,5 punkti par pilno nosaukumu, 1 punkts par triviālo, 0,5 punkti par neprecīzo)

5.2. jaut. [1 p.] Kas ir izgudrojums **A**? (Viens vārds)

5.3. jaut. [1 p.] Kas ir molekula **B**?

5.4. jaut. [1 p.] Kas ir orgānu sistēma **C**?

5.5. jaut. [1 p.] Kas ir vēsturiskais objekts **D**? (Viens vārds)

6. Prometejs no Dieviem nozaga uguni [4,5 p.]

Sugai **X** (dažreiz arī uzskatīta par apakšsugu) ir pavisam nozīmīga loma sugas **Y** vēsturē. Zināms, ka abas sugas dalījušas biotopu apmēram 5000 gadus un pat ka **Y** tēviņi vairojušies ar **X** mātītēm. Kaut arī suga **X** noteikti izmira pirms 40 tūkstošiem gadu, tas novedis pie tā, ka vairākās sugas **Y** populācijās sastopamas radniecīgās sugas DNS sekvences. Kaut gan ir aplami pienēmts, ka sugas **X** gēni ir saistīti ar zemāku intelektu, mūsdienās arvien vairāk indivīdos tiek atklātas radniecīgās sugas pēdas, ar visaugstāko ģenētisko līdzību Ziemeļeiropas populācijās. Līdz mūsdienām izdzīvojusī suga **Z** ir visradniecīgākā sugai **Y**, tā dzīvo Āfrikas tropu mežos. Visas trīs iepriekšminētās sugas ir unikālas ar orgāna **A** lielo izmēru.

6.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

6.2. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Y**?

6.3. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Z**?

6.4. jaut. [1 p.] Kas ir orgāns **A**?

7. Visi par vienu un viens par visiem [4,5 p.]

Suga **X** ir viens no populārākajiem kontinenta **A** dzīvniekiem. Šī iemesla dēļ tie ir plaši sastopami zoodārzos visapkārt pasaulei. Tie pieder plēsēju kārtai, kaķu apakškārtai un galvenokārt pārtiek no kukaiņiem. Suga **X** ir unikāla ar attīstītu sociālu struktūru. Ģimenes locekļi viens ar otru nemītīgi sazinās vai nu ar skaņu (svilpieniem, rejieniem, pīkstieniem), vai arī ar ķermeņa valodu (cīkstoties, rotaļājoties utml). Viena no galvenajām aktivitātēm, kuru var arī uzskatīt par sugai īpatnēju, ir **B** (forma: darbības vārds nenoteiksmē + lietvārds lokatīvā). Ar tās palīdzību sugas **X** indivīdi paplašina redzes lauku un palīdz aizsargāt savu baru. Lai to īstenotu, nepieciešamas divas mehāniski noturīgas pakalķajas. Kaut gan sugas **X** indivīdi ir ļoti, ļoti mīlīgi, izbēgot no zoodārza, tie var nodarīt lielu postījumu vietējai ekosistēmai.

7.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

7.2. jaut. [1 p.] Kas ir kontinents **A**?

7.3. jaut. [1 p.] Kas ir aktivitāte **B**? (forma: darbības vārds nenoteiksmē + lietvārds lokatīvā)

7.4. jaut. [1 p.] Kādus sugas **X** īpatņus zoodārzi atlasa eksponācijai, lai novērstu invazīvu sugas **X** vairošanos?

8. Au! Au! Au! Auuu! [5 p.]

Suga **X** ir viens no pasaulē lielākajiem grauzējiem, kas dzīvo Dienvidāzijā un Tuvajos Austrumos, kā arī Himalajos līdz 2400 m augstumam. Lielākoties suga **X** ir aktīva diennakts laikā **A**, kā arī tai patīk slēpties klinšu plaisās un pašu vai citu dzīvnieku raktās alās. Šo sugu var labi atpazīt, pēc tai raksturīgajām melnbaltajām struktūrām **B**, kas ir pat tikko dzimušiem mazuliem, lai gan tad struktūra **B** ir mīkstāka. Šiem dzīvniekiem pie astes ir īpašas struktūras **B**, kas galā ir paresnīnātas un dobjas, tās ir iespējams reizē vibrēt, lai radītu šalcošu graboņu. Kad suga **X** jūtas apdraudēta, cenšoties aizbiedēt uzbrucēju, tās spēj arī izmantot struktūras **B**, lai izskatītos gandrīz divas reizes lielākas. Sugas **X** nosaukums ir saliktenis, kura otrs vārds ir plaši izplatīts, intelīgents mājlops **Y**.

8.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

8.2. jaut. [0,5 p.] Kāds diennakts laiks apzīmēts ar burtu **A**?

8.3. jaut. [1 p.] Kas ir struktūra **B**?

8.4. jaut. [1 p.] Kāda ir īpašo struktūru **B** grabināšanas funkcija?

8.5. jaut. [1 p.] Kas ir mājdzīvnieks **Y**?

9. Arktikas ūdeņu idillē adata rādīs ceļu [4,5 p.]

Suga **X** dzīvo aukstajos Ziemeļu Ledus okeāna ūdeņos. Tā ir īpaša ar to, ka tēviņu ilknis nekad nebeidz augt. Ilkņus bieži izmanto cīniņos savā starpā. Reizēm gan arī dažām mātītēm attīstās ilknis. Šīs sugas kārtai pieder arī tādas sugas kā **Y** un **Z**. Sugai **Y** raksturīgas izteikti matriarhālas sociālas struktūras, kā arī okeānos var būt augstākie plēsēji. Atsevišķiem ekotipiem (grupas dažādās populācijās) raksturīgas savas tradīcijas jeb medību metodes, kas bieži ir ļoti advancētas. Suga **Z** mēdz būt **Y** ēdiens kartē. Arī suga **Z** veido sociālas struktūras jeb barus. Tie ir augsti intelīgenti dzīvnieki, kas spēj atpazīt sevi spogulī un izmantot rīkus. Medīšanai izmanto eholokāciju, izmanto specifiskus svilpienus individu atpazīšanai, kā arī reizēm kožlā balonzivis, lai gūtu narkotisku efektu.

9.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

9.2. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Y**?

9.3. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Z**?

9.4. jaut. [1 p.] Pie kādas klases pieder sugas **X**, **Y** un **Z**?

10. Aristokrāti mirst! Nekad neēd uz svina šķīvjiem! [4,5 p.]

Suga **X** ir nakteņu dzimtas augs. Ikdienā gan biežāk ar vārdu “**X**” saprot šīs sugas augli, kas parasti ir sarkans, taču var būt arī citās krāsās. Bez sugas **X** nav iedomājama vairāku Eiropas kultūru virtuve, taču patiesībā tā nāk no Dienvidamerikas, un uz Eiropu to atveda spāņu konkistadori. Suga **X** piedar tai pašai ģintij kā suga **Y**, kuras tumši violetie augļi arī ir lietojami pārtikā, kā arī suga **Z**, kuras augļi nav ēdamī, taču pārtikā tiek plaši lietotas auga daļas **A**.

10.1. jaut. [1,5 p.] Kas ir suga **X**?

10.2. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Y**?

10.3. jaut. [1 p.] Kas ir suga **Z**?

10.4. jaut. [1 p.] Kas ir auga daļa **A**?